

Deprem Sonrası Kent Hakkı Savunusunu Eleştirel Planlama Yaklaşımı Üzerinden Düşünmek¹

Sinem Atay²

Öz

Kent tüketimin gerçekleştiği mekân olmanın ötesinde, yapılı çevre yatırımları sayesinde sermayenin yoğunlaştığı merkez olarak da karşımıza çıkmaktadır. Rekabetin ve kar elde etme dürtüsünün yüksek olması nedeniyle kapitalizm kentlere kullanım değeri yerine değişim değeri üzerinden yaklaşmaktadır. Bu durum çevresel bozulma, altyapı eksikliği, mekânsal ayrışma ve soylulaştırma gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Kentlerin baş etmek durumunda kaldığı bu gibi sorunları yapısal nedenlere bağlayarak ele alan eleştirel coğrafyacıların ortaya attığı kent hakkı tartışmaları günümüz kentlerinin içinden geçmekte olduğu süreçleri açıklamada bir yol göstericidir. Türkiye’de kısa bir süre önce yaşanan deprem gerçeği kentsel politikaların, kent hakkının korunması ve kentlerin afete karşı dirençli hale getirilmesi amacıyla yeniden ele alınması gerekliliğini göstermiştir. Bu noktada, Peter Marcuse’ün eleştirel planlama yaklaşımı ve bu yaklaşımın ifşa etme, öneride bulunma ve politikleştirme olarak adlandırılan üç aşaması depremle ilişkili süreçleri daha iyi anlamaya yardımcı olabilecektir. Yalnızca kentlerin fiziki görünümünü ele almanın ötesine geçmeye çalışan eleştirel planlama, mevcut güç ilişkilerini sorgulamakta ve toplumsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelmektedir. Toplumsal dönüşümün planlama aracılığıyla hızlanması mevcut sorunların enine boyuna ortaya konması ve geniş kesimlerin kentsel planlama sürecine dahil olmasıyla mümkün olmaktadır. 6 Şubat depremini salt bir doğal afet olarak düşünmek yerine Marcuse’ün ileri sürdüğü yaklaşım doğrultusunda ele almak sorunun kökenine inmeyi ve bunların çözümü için yapılması gerekenleri ortaya koymayı mümkün kılacaktır. Buradan hareketle çalışmada, 6 Şubat depremi öncesinde ve sonrasında yaşananlar eleştirel planlama yaklaşımının her bir aşamasına karşılık gelecek şekilde ele alınmakta ve mevcut durum olumlu ve olumsuz yönleriyle ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Eleştirel coğrafya, kent hakkı, eleştirel planlama, deprem, 6 Şubat.

¹ Bu çalışma 7 - 10 Eylül 2023 tarihlerinde gerçekleştirilen 17. Karaburun Bilim Kongresi’nde sunulan bildirinin düzenlemeler ve eklemeler yapılmış halidir.

² **Sorumlu yazar/Corresponding author:** Doktor Öğretim Üyesi Sinem Atay, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, satay@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9701-8498

Atıf/Citation: Atay, S. (2024). Deprem sonrası kent hakkı savunusunu eleştirel planlama yaklaşımı üzerinden düşünmek. Bursa Uludağ Journal of Economy and Society, 43(2), 158-180.

Thinking about Defense of The Right to The City after The Earthquake through a Critical Planning Approach

Abstract

The city is not only a place where consumption takes place, but also a center where capital is concentrated thanks to investments in the built environment. Due to the high competition and the drive to make profit, capitalism approaches cities based on exchange value rather than use value. This situation brings with it problems such as environmental degradation, lack of infrastructure, spatial segregation and gentrification. The discussions on the right to the city put forward by critical geographers who address such problems that cities have to deal with by attributing them to structural causes are a guide in explaining the processes that today's cities are going through. The earthquake reality that occurred in Türkiye recently has shown that urban policies need to be reconsidered in order to protect the right to the city and make cities resilient to disasters. At this point, Peter Marcuse's critical planning approach and the three stages of this approach, called disclosure, proposal and politicization, can help to better understand earthquake-related processes. Critical planning, which tries to go beyond just addressing the physical appearance of cities, questions existing power relations and aims to eliminate social inequalities. The acceleration of social transformation through planning is possible by presenting the existing problems in detail and involving large segments of society in the urban planning process. Instead of considering the February 6 earthquake as a purely natural disaster, addressing it in line with the approach put forward by Marcuse will make it possible to get to the root of the problem and reveal what needs to be done to solve them. Based on this, the study examines the events before and after the February 6 earthquake in a way that corresponds to each stage of the critical planning approach and attempts to present the current situation with its positive and negative aspects.

Keywords: Critical geography, right to the city, critical planning, earthquake, February 6.

1. Giriş

Dünya genelinde yaşanan hızlı kentleşmenin önemli bir sonucu 2007 yılında kentsel nüfusun kırsal nüfusu aşması olmuştur. 2025'e gelene kadar devam eden bu artış trendi ilerleyen dönemde de gözlenecek ve daha fazla sayıda insan kentsel alanlarda yaşayacaktır (United Nations, 2019: 9). Birer çekim merkezi olarak kentler binlerce insana ev sahipliği yaparken öte yandan toplumsal dışlanma, yoksulluk ve özelleştirme gibi süreçlerin de merkezi haline gelmektedir (Zeybekoğlu, 2020: 2). Böylesi büyük dönüşümler daha fazla kentsel topluluğun tehlikelere karşı savunmasız hale gelmesi demektir (Rahimi vd., 2025). Söz konusu savunmasızlık kendini en fazla afetlerde göstermektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından bu olayların etkileri daha yıkıcıdır. İstatistikler de bu yerlerde afetlerden etkilenme olasılığının arttığını ve afetlerle başa çıkma kapasitelerinin düşük olduğunu göstermektedir (Bosher, 2008: 5; Ofori, 2002: 2-3; Zaremohzzabieh vd., 2021: 1).

Afet denildiğinde hemen akla gelen depremler, yapay çevreye zarar veren aynı zamanda sosyo-ekonomik kayıplara neden olan ve gündelik yaşamı sekteye uğratan olaylardır. Depreme teknik açıdan bakanlar afetin zararlarını kendi sınırlı bakış açılarıyla ortaya koymaya çalışmaktadır (Iskandar vd., 2020: 2). Ancak deprem fiziksel yapının yanında kentin sosyo-ekonomik yapısıyla da sıkı sıkıya ilişkilidir (Cardullo ve Russo, 2015: 3; Erdik, 2006: 1). Bu ilişki bizi depremin doğallığı tartışmalarına çekince koymaya götürmektedir.

Deprem kendiliğinden ortaya çıkan bir doğa olayı olsa da bunu afet haline getiren toplumsal süreçlerdir. Deprem gibi afetleri doğal olarak nitelemek suçu kolayca doğaya atmak demektir ve bunu yapan çok sayıda insan vardır (Bosher, 2008: 8). Ancak suçu başkasına atmak için bilimsel teoriler ve

açıklamalar yetersizdir (Guggenheim, 2014). Aksine içinde bulunduğumuz sosyo-ekonomik sistem yaşadığımız kentlerin de temelini oluşturmaktadır. Kapitalist sistemde kent toprağının metalaştırılması, gayrimenkul sektörünün devamlılığının önceliklendirilmesi, zayıflatılmış kurumlar ve uygulanmayan yasal prosedürler pek çok ülkede yaşanan depremlerin ana sebebi olmaya devam etmektedir (Ofori, 2002: 10; Oteng-Ababio, 2012: 195).

Bu bize kentin bir iktidar alanı olduğunu ve siyasetin afetlerin belirleyicisi olarak düşünülebileceğini göstermektedir. Ancak bunun yanında afetler de siyasetin belirleyicisi olma rolünü üstlenebilmektedir (Cardullo ve Russo, 2015: 6). Bir başka söylemle, nasıl ki siyaset afetler üretiyorsa afetlerin de siyaset üretmesi kaçınılmaz ve gereklidir (Guggenheim, 2014). Buradan hareketle depremin, yaşattığı zorlukların yanında bir fırsat penceresi açtığını ileri sürmek mümkündür. Deprem mevcut sermaye odaklı kentsel düzenlemelerin nasıl yapıldığını, afet gören yerlerin nasıl planlandığını, tasarlandığını ve inşa edildiğini yeniden gözden geçirmeye imkân sunmaktadır (Bosher, 2008: 7; Cardullo ve Russo, 2015: 3-4). Böylece yıkılan binaların arkasındaki çıkar gruplarına, kurumlara ve ilişkilere alternatifler ileri sürülebilmektedir (Matthewman ve Uekusa, 2021). Bu alternatifler proaktif önlemlerin alınmasını içermektedir (Bosher, 2008: 6). Söz konusu önemleri almak için ortaya çıkan kolektif çabalar geçmişte deprem deneyimi yaşayan ve gelecekte deprem yaşanma ihtimali olan bölgelerde depreme karşı hazırlıklı olunmasına elverişli bir ortam sağlayacaktır (Uprety ve Poudel, 2012; Zaremohzzabieh vd., 2021: 6). Bu, depremlerin önünü alamasa da etkileri en aza indirmeye yardımcı olacaktır (Rahman vd., 2023: 3).

Afetler, siyaset ve kentsel topluluklar arasındaki bu ilişki bizi kent hakkı tartışmalarını incelemeye ve kent hakkı ile planlama arasında nasıl bir birliktelik oluşturulabileceğini düşünmeye teşvik etmektedir. Kent hakkı uzun yıllardır eleştirel coğrafyacılar tarafından bir şemsiye kavram olarak altı çeşitli şekillerde doldurulup tartışılan bir konudur. Buna karşın kavramı ileri süren düşünürlerin ve yazarların kentlerin fiziki görünümünün ve onu şekillendiren toplumsal ilişkilerin daha katılımcı, kapsayıcı ve insancıl bir düzeyde olması gibi ortaklaştığı bazı hususlar bulunmaktadır. Söz konusu düzeye erişim kent ölçeğinden başlayarak farklı öznelerin kent hakkı talebiyle ve bu doğrultuda dâhil oldukları mücadele pratikleriyle şekillenecek bir süreç gerektirmektedir.

6 Şubat 2023 tarihinde 10 ili kapsayan deprem ve sonrasında yaşananlar, kapitalizmin kenti kurgulama biçiminin ne kadar hatalı olduğunu bir kere daha gözler önüne sererken, aynı zamanda yıkılan ve yeniden inşa edilmesi beklenen kentlerde bundan sonra nelerin yapılacağını masaya yatırılması için de bir pencere açmıştır. Bu dönemde depremi doğa bilimleri perspektifinden ele alan, fayların nerelerde yer aldığını, depremin merkez üssünü, şiddetini ve gerçekleştiği yerin zemin yapısını inceleyen çalışmalar olmuştur (bkz. Ünlügenç vd., 2023; Düzce Üniversitesi vd., 2023; Kılıç Ekici, 2023). Ancak Guggenheim'in (2014) da söylediği üzere afetleri doğa biliminin tekeline çıkararak incelemek gerekmektedir. Bundan dolayı, depremin özellikle bölgede yaşananları sosyo-politik bakış açısıyla incelemesine ihtiyaç vardır. Aynı zamanda bina hasarlarını tespit ederek ve hasarın boyutunu hesaplayarak depremin bölge ve ülke ekonomisine olan etkisine odaklanan çalışmalar yapılmıştır. Kimi raporlarda da deprem sonrasında bölgeye yapılan yardımlara dair bilgi paylaşılmıştır (bkz. AFAD, 2023; Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024; Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2023). Bu çalışmalar deprem sonrasında ortaya çıkan etkileri gösterirken deprem öncesi süreçleri göz önüne almamaktadır. Halbuki deprem öncesinde yaşananları konuşmak en az depremin etkilerini konuşmak kadar önemlidir.

Bunun yanında, literatürde yaşanan durumu eleştirel bir gözle değerlendiren çalışmalar da mevcuttur. Ancak bu çalışmaların genellikle meselenin bir boyutunu ele aldığı ve tartışmaların mevzuat ile deprem bölgesinde hasar gören binaların imar sorunları üzerinden yürütüldüğü

görülmektedir (bkz. Atlar, 2023; Kırmacı, 2024). Bunlara ek olarak, deprem bölgesinde bulunan veya depremin ardından buraya giden sivil toplum örgütlerinin veya inisiyatiflerin bölgenin sorunları konusunda yaptıkları kayda değer çalışmalar mevcuttur. Ancak bu çalışmalarda yer verilen ihtiyaçların, taleplerin, sorunların ve çözüm önerilerinin düşünsel bir zemine oturtulmasına ihtiyaç vardır.

Kısacası, deprem gibi afetlerin kentsel süreçlerle ilişkisini çok farklı boyutlardan ele almak, değerlendirmelerde bulunmak ve bütüncül, insanı merkeze alan ve kapsayıcı öneriler ortaya koyarak bu önerileri yaşama geçirmek önem arz etmektedir. İçinde yaşadığımız kentlerin ve parçası olduğumuz kentsel topluluklarının afetlere dirençli hale getirilebilmesi ancak bu şekilde mümkün olabilecektir. Buradan hareketle, bu çalışma deprem öncesi durumu ve sonrasında yapılması gerekenleri bütüncül bir şekilde eleştirel bir yaklaşımla elen alan tartışmaların azınlıkta kaldığından hareketle alana katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Deprem sonrası normalleşme aşamasına henüz geçilememişken ve Türkiye bahsi geçen yıkımları takip eden büyüklü küçüklü depremlerle sarsılırken, kentte yaşayanların haklarını ortaya koymak ve kentsel süreçlere bu doğrultuda yön vermek daha önemli hale gelmiştir. Bu noktada, yaşadıklarımız kent hakkı kavramının gündemde tutulması gerekliliğini bir kere daha göstermiştir. Mevcut çalışma kent hakkı literatürüne katkı sunan isimlerden biri olan Peter Marcuse'ün Katrina Kasırgası sonrasında eleştirel planlama ismi ile ortaya atmış olduğu görüşlerden yola çıkarak 6 Şubat depreminin kentler ve kentte yaşayanlar üzerindeki etkisinin incelenmesini amaçlamaktadır. Marcuse'ün bu planlama yaklaşımı depremlere, afetlere ve genel olarak kentsel süreçlere nasıl bakmamız gerektiğine dair bütüncül bir yaklaşım sunması sebebiyle incelemeye değerdir. Buradan hareketle kent hakkı tartışmalarını içeren metinlerden ve Peter Marcuse'ün bu bağlamda ortaya koyduğu çalışmalardan, deprem ve afet ile ilgili literatürden, afet konusunda gerçekleştirilen akademik oturumların çıktılarından, çeşitli kurumların raporlarından, gazete haberlerinden, deprem sonrası çeşitli araştırmalardan, sosyal medya paylaşımlarından, bilim insanlarının açıklamalarından ve deprem sonrasında sivil inisiyatiflerin faaliyetlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın temel varsayımı, deprem gibi yıkıcı sonuçlar doğuran afetlerin çok boyutlu olması kentsel sistemlere yön veren süreçlerin eleştirel ve kapsayıcı şekilde yürütülebilmesi için eleştirel planlama gibi alternatif planlama yaklaşımlarına yönlendirmektedir. Eleştirel planlama, deprem sonrasında kentlerin şekillenmesinde yalnızca fiziki yapıyı değil aynı zamanda sosyo-ekonomik ve kültürel süreçleri de göz önünde bulundurmaktadır. Böylece, kentsel planlamanın ve politikaların yalnızca deprem sonrası iyileşme değil bunun yanında ileride yaşanması olası depremleri de göz önünde bulundurularak yapılmasına yardımcı olmaktadır.

2. Kent hakkı ve eleştirel planlama

1960 ve 70'lerde ortaya çıkan öğrenci ayaklanmaları ve sosyo-politik hareketler, sömürge karşıtı mücadeleler, sivil haklar seferberliği ve sanayisizleşme gibi süreçler dönemin akademik yaşamında etkili olmuştur. Bir kısmı bu hareketlerin içinde yer alan akademisyenler mevcut kentsel paradigmadan radikal bir kopuş sergilemiştir (Rossi, 2019: 1-2). Frankfurt Okulu'nun kapitalizm sonrası toplumsal, kültürel ve siyasal yaşam arasındaki ilişki gibi daha geniş kapsama oturan yaklaşımının kent mekanındaki değişimleri ele almak, kentsel ve toplumsal dönüşümleri anlamak, açıklamak ve eleştirel bir bakış açısı ortaya koyan eleştirel kent teorisyenleri bu dönemden sonra önemli eserler vermiştir.

Kent hakkı 1960'lı yıllarda ileri sürüldükten sonra eleştirel coğrafyacılar olarak da adlandırılan pek çok yazar kavramın farklı boyutlarını ele alarak literatürün gelişimine katkı sunmuştur. Eleştirel kent teorisi, sosyo-ekonomik süreçlerle kentleşme arasındaki ilişkiyi eleştirel bir gözle ortaya koymaya çalışan, bunu yaparken de kentleri kapitalist sisteme referans ile ele alan Henri Lefebvre, David Harvey, Neil Brenner, Neil Smith ve Manuel Castells gibi isimlerin öne çıktığı bir yaklaşımdır. Eleştirel coğrafya yaklaşımının önemli isimlerinden Harvey eserlerinde toplumsal eşitsizlikler, kenti toplumsal hareketler ve adil paylaşım süreçleri üzerinden ele alarak kent hakkı tartışmalarına katkı sunmaktadır. Neil Brenner kentsel küresel sermaye birikim süreçleri üzerinden yürüttüğü tartışmalarda kentleşmenin sosyo-politik süreçlerden bağımsız olarak ele alınamayacağını ileri sürmektedir. Yazar bu tartışmalarda kentsel toplumsal bir dönüşüme duyulan ihtiyacı işaret etmektedir. Kapitalist kentleşmenin yerinden etme, soylulaştırma, rövanşizm ile şekillendiğini ileri süren Neil Smith ise bütün bunları eşitsiz gelişim süreçleri ile ilişkilendirmektedir. Bütün bu süreçlerin sonunda ortaya çıkan karşı çıkışları ve kentsel toplumsal hareketleri anlamada da Manuel Castells'in tartışmaları faydalı olmaktadır.

Eleştirel kent teorisi perspektifinden bakıldığında günümüz kentlerinde yaşanan sorunlar kesişen politik ve sosyo-ekonomik güçlerin bir sonucudur (Green ve Gooden, 2014: 940). Bir diğer söylemle, içinde yaşadığımız kentlerde karşılaştığımız mekânsal adaletsizlikleri içinde bulundukları tarihsel, sosyal ve politik ekonomik bağlamdan izole etmek zordur (Marcuse, 2009a: 4). 1970'lerle birlikte gelen koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni kentleşme anlayışında kent içi ve kentler arası adil olmayan, eşitsiz ve sömürüye dayanan ilişkiler ile süreçler temel eleştiri noktalarıdır (Brenner, 2009: 198). Bu nedenle dünyanın içinde bulunduğu durumla [ve kentlerde karşılaşılan sorunlarla mücadelede] eleştirel perspektifle yapısal nedenlere odaklanılmalıdır ("A note from Peter Marcuse", 2010: 187).

Yukarıda bahsedilen fikirlerle ortaya atılan kent hakkı kavramı kentlerin metalaştırılmasına ve kapitalist sistemin ortaya koyduğu sosyo-mekansal süreçlere bir karşı çıkış (Irandoost vd., 2019: 509) ve neoliberal anlayışın "çatışma arenaları haline" getirdiği kentleri "yaratıcı çabaların beşiği" yapma çabasıdır (UN Habitat, 2010). Kent hakkı bu noktada neoliberal kentleşmeye bir yanıt olarak "yeni bir kentsel politikaya açılan kapı" rolünü üstlenmektedir (Purcell, 2002: 99). Bu kapı aynı zamanda yalnızca kentsel taleplerin değil, aynı zamanda bu taleplerin karşılanması için toplumsal sorumlulukların ve faaliyetlerin de önünü açmaktadır (Uitermark vd., 2012: 2549).

Böylesi bir kentsel politika anlayışı kolektif bir mekân olan kenti kolektif bir biçimde tasarlamayı içermektedir. Ancak bu sermayenin şekil verdiği bir kolektivite (da Silva ve de Vries, 2022: 293) olmayacaktır. Tam tersine, kent hakkı şimdiye kadar talepleri göz ardı edilmiş kesimlerin sesinin duyulmasına yardımcı olacaktır. Böylece barınma, çalışma, sağlık ve eğitim hakkı gibi haklardan mahrum bırakılan dışlanmış ve marjinalleştirilmiş kesimler aktif rol üstelenebilecektir (Zeybekoğlu, 2020: 6). Bu kesimlerin kararlara katılımı kentsel süreçlere yön verme yetkisine sahip olanların yetkisini başka amaçlarla kullanmasını da engelleyebilecektir (Dikeç, 2001: 1791).

Yukarıda bahsedilen yetkilerden ve kolektif dahil olunabilecek süreçlerden biri planlamadır. Kentlerin fiziksel, ekonomik ve toplumsal bakımdan düzenli büyüyüp gelişebilmesi için başvurulacak bir süreç olan planlama kent hakkı tartışmalarının da merkezinde yer almaktadır. Bu tartışmalar geleneksel planlamadaki teknokratik yaklaşımdan farklı bir perspektife ihtiyaç duyulduğu yönündedir (Irazâbal, 2009: 130). Buna göre, kentsel sistem karmaşıktır ve yukarıdan aşağıya planlama kentsel süreçlere sorunsuz yön vermeye uygun değildir (Kodag vd., 2022: 2). Ayrıca mevcut planlama anlayışı spekülâtörlerin ve plancıların elinde sistemin talepleri doğrultusunda şekillendirilen mekanlar üretmektedir (Harvey, 2003: 941). Kentsel planlama politik ve değerli yüklü bir faaliyet olduğundan

adaletsizlik içeren teknik düzenlemeler silsilesidir (Marcuse, 2010b; Marcuse, 29.09.2010). Halbuki kent, içinde yaşanan bir arka plan olmanın ötesinde toplu itiraz ve planlama sürecinin bir unsurudur ve planlama sayesinde kenttaşların koşulları değiştirilebilmektedir (Irazâbal, 2009: 128; Leavitt, 2010: 9). Bu nedenle kent hakkı kapitalist sistemi, onun kentteki yansımaları ve ortaya koyduğu ilişkileri eleştiren, ona meydan okuyan bir alternatif (Purcell, 2002: 100) sunan toplu itiraz talebidir.

Bu noktada kent hakkı talepleri yeni ve katılımcı planlama biçimlerine duyulan ihtiyacı göstermektedir (Maununaho, 2016: 62). Kentlerin ilerleyen süreçte ne şekilde var olacağına belediye binaları içinde karar verilmemelidir (UN Habitat, 2010). Söz konusu yaklaşım planlar kadar kentte yaşayanların da dahil olduğu bir yeniden yaratım süreci içinde "bir gelecek olarak kent" inşasını tahayyül etmektedir (Cardullo ve Russo, 2015: 4, 8). Bu, yalnızca mekana değil aynı zamanda mekandaki toplumsal ilişkilere yön verme çabasıdır (Dikeç, 2001: 1801). Planlamaya dahil olmanın beraberinde getireceği özgürleşme sürecinde sosyo-mekansal adaletin sağlanmasına bir adım daha yaklaşılacaktır (Irazâbal, 2009: 129).

Kent hakkı umut vadeliyor olsa da belirsizlik içerdiğinden literatürün teorik ve pratik bakımdan zenginleştirilmesi önemlidir (Purcell, 2002: 99). Bir avukat, kent plancısı, akademisyen ve aktivist olarak tartışmalara katkı sunan Peter Marcuse'ün kent hakkına bakışı söz konusu alanın zenginleşmesi bakımından değerli tartışmalardır. Kent hakkı talebinde kent Marcuse'e göre (2011a: 1-3) insanlar için koşulları sınırlandıran kentten fazlasına karşılık gelirken, kent hakkı kavramı ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik alanlardaki değişim talepleri ile radikal hareketlerin ortaklaştığı bir yerde yer almaktadır. Bu nedenle kent hakkı kentlerin politik ve ekonomik analizinin yanında ahlaki açıdan da çatışmalar içeren bir gösterendir. Bu çatışmalar yaratıcı bir kent için bir gerekliliktir ve sürece mümkün olduğunca fazla insanın katılım hakkını içermektedir. Böylece tarihsel süreçte yaşanan eşitsizliklerin günümüz kentsel pratiklerinde ne tür bir etkisi olduğu kavranabilecek ve buna karşı stratejiler geliştirilebilecektir (Green ve Gooden, 2014: 947).

Marcuse kent hakkının nasıl kazanılıp uygulama alanı bulabileceğini ya da onun tabiriyle eleştirel kentsel teoriden radikal kentsel pratiğe nasıl geçilebileceğini eleştirel planlama adını verdiği yaklaşımı ile ortaya koymaya çalışmaktadır (Marcuse, 2014: 65). Onun düşüncesinde teori ile pratik iç içe geçtiği için kentsel pratik var olmadan radikal kentsel teori diye bir şeyin varlığı düşünülememektedir (Goonewardena, 2009: 210; Marcuse, 2009d: 185-186). Bundan ötürü, pratikte karşılaşılan sorunları algılayış tarzımız ile bunları çözmek için harcayacağımız çaba teoride tartışılan kavramlar ve düşünsel süreçlerle yakından ilişkili olacaktır.

Kapitalist kentsel alanlar ve süreçler felaket kentleşmesi olarak da adlandırabileceğimiz şeye karşılık gelmektedir. Kentler uzun süredir felaketlerle başa çıkmak zorunda kalmakta ama aynı zamanda felaketlerin yaşanmasına katkı sunmaktadır. Böyle bir durumda kentler ile afetler arasındaki ilişkinin eleştirel bir yaklaşımla analiz edilmesi gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Bu noktada eleştirel kent teorisi afetlerle ilgili tartışmaların kapsamını genişleterek yerinde ve gerekli bir bakış açısı sunacaktır (Madden, 2021: 92), Katrina Kasırgası sonrasında Marcuse'ün ileri sürdüğü eleştirel planlama yaklaşımı diğer pek çok ülkenin yanında Türkiye'de de kentlere bakış açısının değiştirilmesi için bir yol haritası sunabilecektir.

Söz konusu yaklaşım deprem gibi doğal ancak insan faktörüne bağlı olarak afet haline gelen olaylar karşısında kentsel süreçleri nasıl ele almamız ve bu süreçlere ne şekilde yön vermemiz gerektiğine dair tartışmalara katkı sunma potansiyelini barındırmaktadır. Bu noktada Marcuse'ün meseleyi ele alış biçimi, farklı disiplinlerin afet konusuna daha bütüncül yaklaşmasına ve farklı toplumsal öznelerin sürece katkıda bulunmasına duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Eleştirel planlama yaklaşımının üç aşaması bulunmakta ve bunlar ifşa etme (expose), öneride bulunma (propose) ve politikleştirme (politicize) olarak sıralanmaktadır. Kentler güç mücadelesi alanı olduğuna göre kentsel öznelere genel olarak avcı-av, üstteki-alttaki ve gücü elinde tutan-güce tabi olan olmak üzere adil olmayan bir kategorileştirme üzerinden ele almak mümkündür (Marcuse, 2010a: 473-474). Kentsel mekân da bu adil olmayan güç dağılımının ve toplumsal ilişkilerin bir yansımasıdır. Eleştirel planlamanın çıkış noktası da tam olarak burasıdır. İfşa etme aşaması yoksulluk, yetersiz barınma, kirlilik ve güvensizlik gibi yüzeysel görünen yapısal sorunları yaratan gücü ve sömürücü ilişkileri açığa çıkarmayı içermektedir (Marcuse, 22.07.2007; Marcuse, 2010b: 16). Bu açığa çıkarma sorunların spekülasyon, özelleştirme ve soylulaştırma gibi güç ilişkileri ve yapısal sorunlarla ilişkilendirilmesine dair farkındalıkla yakından ilişkilidir (Urbani, 2018: 11). Farkındalık oluşturabilmek için öncelikle bu sorunların insanlara etkilerini anlamak ve kendimizi onların yerine koymak önemlidir ("A note from Peter Marcuse", 2010: 187). Bu aşamada yerelde yaşanan sorunlara dair siyasi bağlantıların, politikalarda ve imar konularında kar ve çıkar odaklı yaklaşımın açığa çıkarılması önem taşımaktadır (Yıldız, 2017: 177). Örneğin, Marcuse New Orleans'taki süreci incelerken gücün gayrimenkul sektörü, turizm işletmeleri ve nakliye şirketleri arasındaki dağılımına odaklanmış ve bu oyuncuların çevresel zararlardaki sorumluluğuna dikkat çekmiştir (Marcuse, 2011b: 651). Bu dikkat çekme çeşitli mekânsal ölçeklerde metalaştırma ve sömürünün altında yatan sistemi işaret etmek için fırsat sağlamaktadır (Köhler, 2005: 430). Bütün bunlar yapılırken iç içe geçmiş kurumsal çıkarlar ve şüpheli görünen hatlar da işaret edilebilmektedir (Marcuse, 2010b: 16). Eşitsizlikleri daha görünür hale getirmek, farkındalığı artırarak baskıyı azaltacak bir kolektif eylem oluşturma potansiyelini içermektedir (Rempel, 2014: 23) ki bu da bizi daha sonraki aşamalara götürmektedir.

İkinci aşama olan öneride bulunma aşaması, kamusalılığın yeniden öne çıkarılması ve kentsel süreçlerin adil bir şekilde yönetilmesi için fikirlerin ortaya atılmasına karşılık gelmektedir. Bu aşamada toplum çapında yeni ve farklı ilişkiler izlenerek, sorunların yalnızca semptomlarını değil kaynaklarını da ortadan kaldıracak önlemler ileri sürülecektir (Marcuse, 22.07.2007). Kentsel felaketlerden sonra ortaya çıkan kısa vadeli talepler ilerleyen süreçte kentin nasıl kurgulanacağını tekrardan ele alınmasını beraberinde getirebilecektir (Marcuse, 2009c: 250). Yaşanan sorunları çözmek için [depremde olduğu gibi] tek bir olaya ya da duruma odaklanmak yeterli değildir ancak çözüme giden yolda bu bir fırsat penceresi sunabilecektir. Teorik ve pratik süreçler de bir kentte yaşanan sorunların çözümünde yalnızca o kent ölçeğinde çözüm ileri sürmenin yeterli olmayacağını göstermiştir. Bu nedenle çözümün farklı ölçeklerce desteklenmesi ve çeşitli alternatiflerin belirlenmesi önem taşımaktadır (Marcuse, 2009b: 98-100). Bu aşamadaki tartışmalar bir ütopyanın ötesine geçerek toplumsal ilişkilere yön veren insancıl ve adil bir kent inşasını somut önerilerle yönlendirebilmelidir. Adil olmayan durumların kazananlarının ve kaybedenlerinin olduğu gerçeğinden hareketle, bu somut önerilerde kazan-kazan ilişkisinin ve bu nedenle bir uzlaşma ortamının kurulamayacağını da bilincinde olunmalıdır, çünkü değişiklik talepleri nitelik ve kapsam bakımından genişlerken, düzen güçleri bu taleplere karşı direnç oluşturmaktadır (Marcuse, 2009b: 91, 94; Marcuse, 2009c: 245).

Karar alıcıların ve ekonomik gücü elinde bulunduranların eylemlerine karşı çıkmak politik bir boyut da içermektedir (Marcuse, 2010a: 483). Bu nedenle eleştirel planlamanın üçüncü aşaması planların hayata geçirilmesi için örgütlenmeye ve siyasi eyleme karşılık gelen politikleştirme (Marcuse, 22.07.2007). Friedmann tarafından da ileri sürüldüğü gibi kentsel süreçlerde ilerlemeci bir yaklaşımı gündeme getirmek, sahip olunan değerleri aşma eyleme geçmeye ve böylece klasik yukarıdan aşağı teknokratik bir yaklaşımın karşısında kapitalist yapılara meydan okuyan radikal bir karşı çıkışa duyulan ihtiyacı işaret etmektedir (aktaran Rempel, 2014: 17-19). Özellikle kolektif bir eylem olarak planlama süreçlerinin yaşanabilirlik, karşılıklı bağımlılıklar ve sürdürülebilirlik gibi ilkeler üzerinden

şeffaf idari süreçler ve kentsel alan üzerine akıl yürütmenin açık bir şekilde gerçekleştirilmesini gerektirmektedir (Healey, 2012: 199). Bu aşamada insanların bir araya gelerek sorunları paylaşıp çözümler geliştirebildiği bir politikleşme zemini yaratmak önemlidir. Söz konusu zemin yaratımı Marcuse'e göre (2014: 61) demokratik bir toplum tahayyülü etrafında birleşen forumlar, koalisyonlar, ittifaklar, hareketler, meclisler ile ağlar gibi oluşumları gerektirmektedir. Karar alıcıları sorunların çözümü konusunda sorumlu tutmak için bu oluşumların kullanılması, karar alma süreçlerine bu oluşumların dahil edilmesi ve kent genelinde bütçelemenin katılımcı bir şekilde yapılması politikleştirme aşamasında atılabilecek adımlardandır (Marcuse, 2010a: 483).

Bütün bu süreçleri göz önünde bulunduran Marcuse kazanımlara anında kavuşmanın mümkün olmayacağını, yolun uzun süreceğini ve zorlu geçeceğini de görüşlerine eklemektedir (Marcuse, 2011b: 651)

3. 6 Şubat 2023 depremi ve eleştirel planlama

Eleştirel planlama yaklaşımı ve bu yaklaşımın yukarıda bahsedilen üç aşaması doğal süreçlerle gerçekleşen ancak insan etkisiyle yıkıcı sonuçlar ortaya çıkaran afetleri incelemek için bir yol gösterici niteliğindedir. 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen deprem yalnızca ülkemizde değil dünyada gerçekleşen depremler içerisinde büyüklük ve yıkıcılık açısından önemli bir yere sahip olmuştur. Depremin etkilediği bölgenin büyüklüğüne ve burada yaşayan nüfusa bakıldığında, 133 ülkeden daha geniş bir alan ve 157 ülke nüfusundan fazla sayıda kimsenin etkilenmesi ile sonuçlanmıştır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024: 6, 24). Depremin nedenlerini ve sonrasında yaşananları eleştirel planlama yaklaşımı bağlamında aşama aşama aşağıda verildiği gibi ele almak mümkündür.

3.1. İfşa etme aşaması

Depremin yıkıcı etkisini ortaya koyup alternatifler geliştirebilmek için eleştirel planlamanın ilk aşaması olan ifşa etmede kentin, özellikle de konutun, kapitalist sistemde nasıl ele alındığını vurgulamak gerekmektedir. Uzun bir süredir hem kent kamusalılık barındıran bir mekân hem de konut kullanım değeri ön planda olan bir hizmet alanı olmanın ötesine geçerek sermayenin yön verdiği süreçlere açık hale getirilmiştir. Bu süreçte sermaye kısa süreli motivasyonla hareket ederken, kentsel süreçler özellikle de depreme karşı önlemler uzun vadeli bakış açısı gerektirdiğinden sermaye güdümündeki kentlerin geçirmekte olduğu süreç ile kent hakkı talepleri arasında ciddi çelişkiler ortaya çıkmıştır. Söz konusu çelişkiler neoliberal kentleşme süreçlerinin varlığını derinden hissettirdiği ancak hak talebinin bir o kadar kısıtlı kaldığı Türkiye gibi ülkelerde kritik hale gelmektedir.

Mekansal sorunlar deprem konusunda en sık vurgulanan hususlardandır. Deprem aslında doğal bir yer hareketiyse de şehircilik kuralları ile planlama ilkelerine aykırı inşa edilen binalar depremin yıkıcılığını şiddetlendirmektedir. Marmara Depreminde yumuşak zemin üzerine yapılan binaların hasar görmesi bina zemininin depremin etkileri bakımından kritik olduğunu göstermiştir. 1999'da yaşanan bu tecrübeye rağmen 6 Şubat deprem bölgesinde yapılan incelemeler bölgenin yer özelliklerinin depremden etkilenmeye açık olduğunu fakat binalar yükselirken zeminin göz önünde bulundurulmadığını ortaya koymuştur (Düzce Üniversitesi vd., 2023: 5, 54-58). Örneğin, deprem bölgesindeki kentler son 10 yılda gittikçe yayılırken, bu yayılım sulu tarım yapılan alüvyonlu topraklar üzerinde gerçekleşmiştir (TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2023: 19, 22). Depremde yıkılan

siteler de tarım arazisi ya da kapatılan dere yatakları üzerine yapılmıştır. Bazı apartmanların ise temelinden kaynak suyu çıkmıştır (BBC Türkçe, 06.08.2023). Buna karşın, zemin yapısının uygun olduğu yerlerde binalar çok katlı olsa dahi büyük hasara uğramamış ve depremden daha az etkilenmiştir (Ayhan ve Çapan, 2024).

Deprem en sık gündeme getirdiği hususlar imar sorunlarına ilişkindir. İzinsiz inşa edilen binalar, projeye uygun olmayan şekilde yapılan değişiklikler, denetimsizlikler ve kullanılan malzemelerin özellikleri de depremde yaşanan yıkıma zemin hazırlamıştır (Erol, 17.08.2023). Örneğin, deprem öncesinde yazılan İl Afet Risk Azaltma Planı raporlarında depremin zararlarının azaltılması için kaçak yapıların yıkılması gerektiği ileri sürülürken (Kırmacı, 2024: 4) Hatay'da yapılan incelemede can kaybı yaşanan 1759 binadan 975'inin ruhsatsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır (BBC Türkçe, 2 Şubat 2024). İnsanların kural dışıktan ya da kurallara uymamaktan çıkar sağlanması, göz yummaları da beraberinde getirmiştir (Gıda Hattı, 19.03.2023). Binalarda kullanılan malzemelerin kalitesiz olması, normalden daha az malzemenin kullanılması ya da binaların giriş katlarının dükkân olarak kullanılabilmesi için betonların kesilmesine izin verilmesi gibi durumlar bu kural tanımazlığın en belirgin örnekleri olarak karşımıza çıkmıştır (EŞİK, 18.03.2023: 62). Örneğin, 6 Şubat'ta depremden etkilenen illerdeki uzman incelemelerinde binaların yapımında kullanılan malzemelerin sahip olması gereken özellikleri taşımadığı tespit edilmiştir (Düzce Üniversitesi vd., 2023: 61).

Mekansal hareketlilik depremin bir diğer önemli sonucudur. Kimi haneler yaşadıkları yeri bırakıp gidebilecek alternatiflere sahip olmadığından artçı depremlere rağmen bölgede yaşamaya devam ederken (Arıcan, 2024: 5) kimileri köylerine dönüp burada yaşamaya başlamıştır. Ayrıca bölgeden Ankara, Mersin ve Antalya gibi büyük kentlere ciddi nüfus hareketlilikleri yaşanmıştır (Akçapar, 2024: 28-30). Bu nedenle hareketliliğin bölgelerarası eşitsizliği derinleştireceğine ve değişen demografik yapının yönetilmesi gerektiğine dair fikirler ileri sürülmüştür (bkz. Arıcan, 2024: 5; Kaygalak, 2023).

Mekansal yapılaşmaya dair sorumluluk pek çok kesimi ilgilendirmektedir (Yalçın, 27.02.2023). Konutun politik olması bu süreçte kurumların oynadığı rolün ve bunlar arasındaki ilişkilerin incelenmesini de gerektirmektedir (Madden ve Marcuse, 2016). İmar süreçlerinde kamunun rolü gittikçe azaltılırken kent, özel sektörün rant odaklı yaklaşımına terk edilmiştir (Esen, 2023). Ayrıca kamu adına denetleme yetkisi bulunan meslek odaları da saf dışı edilmiştir. 29.06.2001 tarihinde çıkarılan ve 19 il için geçerli olan 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanunun kapsamı 01.01.2011'den itibaren tüm ülkeyi içine alacak şekilde genişletilerek kamunun imar faaliyetlerini denetleme güç ve yetkisi özel denetim firmalarına devredilmiş ve meslek odaları denetim süreçlerinden uzaklaştırılmıştır (Atlar, 2023: 2).

Deprem sonrası hızla gerçekleşen yapılaşma hamleleri de eleştiriye neden olmuştur. Deprem sonrasında bölgede yapılaşma faaliyetleri hız kazanmış ve ülkede inşa edilen her 3 binadan 1'i bu bölgeye inşa edilmiştir (Memduhoğlu, 2024: 1271). Öncelikle, kendi toprakları üzerine konut yaparak barınma sorununu aşmaya çalışanların ortaya çıkması depremin mekansal etkilerini genişletmiş, hem geçici hem kalıcı konutların bütüncül bir planlama yaklaşımından uzaklaşmasına (Güngördü, 2023) neden olmuştur. Ayrıca, süreci hızlandırmak için depremden etkilenen bölgeleri kapsayacak şekilde olağanüstü hâl ilan edilmiş ve 24 Şubat 2023 tarihinde Olağanüstü Hal (OHAL) Kapsamında Yerleşme ve Yapılaşmaya İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılmıştır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın gücünü ve yetkilerini artıran kararname, orman ve meralarının yapılaşmaya açılmasını, zemin etüt raporları yapıldıktan sonra imar planlarının beklenmemesini ve acele kamulaştırma uygulamasını da içermektedir. Depremden etkilenen bölgede gerçekleşen inşaat faaliyetleri barınma konusunda gelişmelerin kısa zamanda sona ereceğine dair beklentileri de

beraberinde getirmiştir (Aydın Özüdoğru, 2024). Ancak, söz konusu acele uygulamalar TMMOB tarafından da eleştiri almış ve 20 günün zemin etüt çalışmaları için çok kısa bir süre olduğuna dikkat çekilmiştir (Gerçek Gündem, 27.02.2023). Yaşadıkları kentlerin yok oluşuna tanıklık eden ve yeniden imarına da tanıklık edecek insanlarda merkezde yer alan alanların ranta açılacağı ve evlerini kaybeden kimselerin kentin dışına doğru itileceği beklentisi bulunmaktadır (Gençay, 12.02.2023). Bu durum rezerv alan belirlenmesi sürecinde açık ve şeffaf davranılmadığına dair kanaatle yakından ilişkilidir (Türkiye Belediyeler Birliği, 2024: 19). Bununla birlikte deprem sonrası konutların inşa edildiği yerlerin ilerleyen zamanlarda yeni riskler oluşturacak tarım arazileri olması (Türkiye Belediyeler Birliği, 2024: 31) ya bu çalışmaların gerektiği gibi yapılmadığına ya da zemin özelliklerinin önemsenmediğine işaret etmektedir.

İdarelerin yetki ve sorumlulukları bir diğer bahsedilmesi gereken konudur. Depremlerin bu denli büyük etkilerinin olması yerel yönetimlerin bu konudaki çalışmalarının yetersizliği ile ilişkilidir (Savaş Yavuzçehre ve Akgül, 2023). Ek olarak, yerel yönetimlerin inisiyatifi dışında gerçekleşen süreçler de kritiktir. Her ne kadar kamu idarelerince afetlerin etkilerinin azaltılması ve imarın afet riskine duyarlı olması hususuna dikkat çekilse de (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024: 8) imar süreçlerinin risklere duyarsızlaşması yine aynı idareler eliyle imar afları aracılığıyla yaşatılmıştır. İmar afları Marmara Depremi sonrasında sıklıkla başvurulmuş bir uygulama olmuş, çok sayıda yapı afları sayesinde yasal zemine kavuşmuş ve bütçeye gelir sağlanmıştır. Örneğin, 2018’de “İmar Barışı” adı altında uygulanan af sonrasında 3 milyondan fazla yapı bu kapsamda yasal hale gelmiştir İstanbul Planlama Ajansı, 2024: 1. Depremin gerçekleştiği Kahramanmaraş’ta binaların %38’i, Hatay’da %43’ü ve Adıyaman’da %21’i bu kapsamda izin alınan yapılardır (Kırmacı, 2024: 4). Daha geniş bir çerçeveden bakıldığında ise Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı verilerine göre riskli konut sayısı 2022 yılında ülke genelinde 6,8 milyon, İstanbul’da ise 1,3 milyonu bulmuştur (İstanbul Planlama Ajansı, 2024: 2). Böyle bir durumda yerel yönetimler “Belediyeler İçin Afete Dirençli Kent Rehberi” içerisinde yer alan bütün hususlara dikkat etse de bu durumda istenen sonuca ulaşamayacağı açıktır.

İş birliği ve koordinasyon gerektiren kentsel hizmet ve uygulamaların beklenen şekilde gerçekleşmemesi idari bakımdan ele alınabilecek bir diğer konudur. Bu durum AFAD’ın 2022 yılı Faaliyet Raporu’nda da yer almış ve yetki ile görevlerin koordineli şekilde dağıtılmasında aksaklıklar olduğu ifade edilmiştir (AFAD, 2023: 124). Bu aksaklıkların bir temel nedeni kurumların aynı zamanda politik yüklü olmasıdır. Bu nedenle kamu yönetimlerinde yalnız bırakıldığını ve aynı siyasi görüşten yerel yönetim birimleri ve yöneticileriyle birbirlerine destek olduklarını söyleyen belediye başkanları vardır (EMARCEB, 31.05.2023). Bu durum [idarelerin] özgürlükler ve demokratik uygulamalar konusunda nerede durduğunu düşünmemiz gerektiğini göstermektedir (Şen, 20.02.2023).

Hem idari hem ekonomik boyutu içeren bir konu olarak hasar tespit çalışmalarında da sıkıntılı uygulamalara tanık olunmuştur. Binalarda hasar tespit çalışmaları kafalarda soru işareti bırakacak şekilde yapılmıştır. Ağır hasarlı olarak kaydedilen binaların az hasarlı konumuna getirildiği veya aynı adres için iki farklı hasar tespiti yapıldığı görülmüştür (Malatya Haber, 01.04.2023). Yalnızca binalara yönelik hasar tespiti değil, bu süreçteki tutumlar da sıkıntı yaratacak niteliktedir. İnsanlar ağır hasarlı olsa dahi evlerini yıktırmak istememiştir. İdare ise hasar tespit çalışmalarının uzamaması için durumu normalde olduğundan farklı raporlamaya izin vermiştir (Dilsiz, 2024: 39). Söz konusu hasarların giderilmesinde kamu aktif rol oynamakta ve buraya kaynak aktarmaktadır. Hasarlı konutların, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi hizmetlerin altyapı yatırımları bütçeye yeni yükler anlamına gelmektedir (Akay,

2024: 19). Her ne kadar üzerinde ortaklaşılan bir meblağ olmasa da bölgede ülkenin GSYH'sinin %9-10'una karşılık gelecek bir ekonomik maliyet ile karşılaşmıştır (Akçapar, 2024: 27).

Deprem kamu ekonomisine etkisinin yanında bireylerin harcama kalemlerinde de artışa da neden olmuştur. Bölgede konut arzının az olması ve nüfus hareketliliklerini yaşadığı yerlerde konut talebinin artması sonucunda kiralar artış yaşanmıştır. Hasarlı binalarını terk eden kimseler aynı zamanda yüksek kira bedelleri ile mücadele etmek durumunda kalmıştır (Kimura, 2024: 9, 28). Tüm bunlara ek olarak, depremden etkilenen bölge ülke imalat sanayinin %11'ine karşılık gelecek şekilde üretim yaparken (Üstün ve Alkay, 2023) can kaybı ile birlikte iş gücü kaybı da yaşanmış, girişimcilik ve istihdam önemli ölçüde olumsuz etkilenmiş ve hasarın boyutu milyar dolarları bulmuştur (Akay, 2024: 18; Demirdağ, 2023).

Ayrıca afet sonrası imar hareketlerinin kent belleğini ve kentsel talepleri dikkate almadığına yönelik eleştiriler (Türkiye Belediyeler Birliği, 2024: 31) depremin sosyolojik boyutlarını göz ardı etmemek gerekliliğine işaret etmektedir. Deprem her ne kadar gerçekleştiği yerde varsıl yoksul ayrımı yapmadan gerçekleşse de kırılgan grupları daha eşitliksiz bir biçimde etkilemektedir (Akçapar, 2024: 26). Kentlerde bulunan binaların hasar görmesi aynı zamanda buradaki birlikte yaşam ortamlarının yok olması anlamına gelmiştir. Yereldeki toplulukların komşuluk ilişkileri, yerel ritüeller ve toplumsallık içeren pratikler deprem sonrasında zarar görmüştür (Nacar ve Karademir, 2024: 614).

Psikolojik sorunlar depremi deneyimleyen kişilerin baş etmek zorunda kaldığı bir diğer sorun grubudur. İnsanların yaşamını yitirip evsiz kalmasına neden olan depremler "kolektif bir travma" yaratarak depremden etkilenen bölgeleri travma mahalline dönüştürmüştür (Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği, 24.03.2023: 17). Travmalar, depresyonlar, yas süreçleri, anormal tepkiler, hayatın olağan akışına dönememesi en sık rastlanan sorunlardır (Türkçapar, 2024: 14). Yapılan çalışmalar depremi yaşayan kimselerin kendilerini güvende hissetmediğini ortaya koymuştur (BAYETAV, 2024: 9-10). Afet, aynı zamanda bireylerde içinde yaşadıkları mekâna aidiyet duygusuna köreltmıştır (Nacar ve Karademir, 2024: 614). Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde barınma hakkı evrensel bir hak olarak ele alınmasına rağmen Türkiye'de bu hakka yönelik uygun mekanizmalar oluşturulmadığından (Evrensel Haklar için Hukukçular Derneği, 2023: 31) deprem gibi durumlar uzun yıllara yayılacak etkiler gösterebilmektedir.

Yukarıda bahsedilen bütün bu sorunlar bireyler olarak bizlerin belirli bir grubun çıkarları uğruna bedel ödememiz anlamına gelmektedir. Söz konusu bedeller kimi zaman maddi kimi zaman ise yaşamsal olmaktadır. Bu noktada Marcuse'ün sorunların üstesinden gelebilmek için ileri sürdüğü ikinci aşamaya geçmek gerekmektedir.

3.2. Öneride bulunma aşaması

"Bu kadar çaresiz bırakılmayı hak etmiyoruz. Halkımızı içinde güvenle oturabileceği bir eve, bir lokma ekmeğe, çadıra, battaniyeye hatta kefeneye muhtaç eden bu düzenle mücadele edeceğiz." diyen Saymadi'nin (20.02.2023) cümleleriyle yola çıktığımızda, çarenin ifşa etmenin ötesine geçtiği görülmektedir. Bu da bizi Marcuse'ün eleştirel planlama yaklaşımının ikinci aşaması olan öneride bulunma aşamasına taşımaktadır. Konumuz özelinde ele aldığımızda bu aşama deprem sonrasında ortaya çıkan sorunların önlenmesi ya da etkilerinin en aza indirilmesi için yapılabileceklerin dile getirilmesini ve deprem kültürü oluşturulmasını içermektedir.

Deprem kültürü yalnızca deprem sonrası müdahaleyi değil aynı zamanda ortaya çıkma ihtimali olan afetlere karşı hazırlıklı olmamızı ve kentsel alanları nasıl gördüğümüzü, projeksiyonlar içerisine ne şekilde dahil ettiğimizi de içermektedir (Kalkınma Atölyesi, 2023: 5). Bu noktada, kamusalığın

deprem kültürü içinde nerede yer aldığının incelenmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Sürecin iyi yönetilememesi, devletin eksik kaldığı yerde neredeyse sivil toplumun onun yerine geçtiği dayanışma pratikleri ve bağışlar ve yardımseverlik üzerinden işletilmeye çalışılan parçacıl çözümler, kamu gücünün bir kriz anında nereye nasıl müdahale edeceğine dair bilgi ve personel eksikliğinin olduğunu göstermiştir (Ertürk, 22.02.2023; Ekoloji Örgütleri, 28.02.2023: 17; TMMOB Mimarlar Odası, 23.02.2023: 14,18; Türkiye İşçi Partisi, 2023: 28). Bütün bunlara bağlı olarak deprem sırasında ve sonrasında ortaya çıkan "nerede bu devlet?" sorusu kamusallığın yeniden örgütlenmesi gerekliliğini işaret etmiştir. Burada bahsedilen kamusalılık, neoliberal anlayışın yarattığı bu yıkıma karşı çıkmayla ve hak talebiyle ilişkilidir (Umut-Sen, 2023: 10-12). 1999 depremi ya da pandemi gibi olumsuz etkileri uzun süreye yayılan olaylar yaşamamak için kamusallığın vurgulanması, özelleştirmelere son verilmesi, politikaların temeline kamu yararı ilkesinin yerleştirilmesi ve doğanın haklarına saygı duyulması gibi öneriler bundan sonraki süreçte mümkün olduğunca gündemde tutulmalıdır (EŞİK, 18.03.2023: 28, 65-66).

Bu aşamada ilk olarak idari düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Buna göre, denetim ve kamusal yetkiler yeniden ilişkilendirilmelidir. Her ne kadar özel sektörün denetim süreçleri içerisinde yer alması idarenin sorumluluğunu ortadan kaldırmasa da (Günday vd., 2024: 46) denetimin olması gerektiği gibi yapılmasını engellemektedir. Kurumlar insanların yaşam hakkının garantiye alınabilmesi için içinde yaşadığımız binaların denetimine dair sorumluluk üstlenmeli (Günday vd., 2024: 41-42) ve imar denetimsizliklerine bağlı olarak yaşanan yıkımları engellemek için doğası gereği çıkar amacıyla hareket eden özel kesimin etkisini en aza indirmelidir. İdareler arası yetki paylaşımı bir diğer değinilmesi gereken husustur. Son dönemlerde kent planlaması konusunda merkezi yönetim lehine yaşanan gelişmeler ve plan yetkisinin farklı kurumlarca paylaşımı, planlamanın yeniden yerleştirilmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir (İstanbul Teknik Üniversitesi, 2023: 95). Ayrıca, yerel ve ulusal ölçekteki öznelerin politika dokümanlarında afetlere ilişkin politikalar eklemesi ve halihazırda yazılmış bulunan hususları uygulamaya geçirmesi beklenmektedir (Savaş Yavuzçehre ve Akgül, 2023). Ayrıca, idari süreçlerin yerel halkın talepleri doğrultusunda yönetim esasına dayanması ve kentlerin afete dirençli hale getirilebilmesi için entegre planlamanın önemine değinilmiştir (Tırış ve Erkuş, 2023; Ulusoy Shiptone, 2023).

Kentsel mekâna yönelik yaklaşım bir diğer öneri gerektiren husustur. Kentsel planlamada yalnızca barınma konusu göz önünde bulundurulmamalı aynı zamanda kentsel işlevler bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır (İstanbul Teknik Üniversitesi, 2023: 96). Türkiye kritik deprem bölgelerinden biri olduğundan planlamada kamu yararı ve ülkenin deprem gerçeği göz önünde bulundurulmalı ve süreç kapsayıcı, katılımcı ve şeffaf bir şekilde gerçekleştirilmelidir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2023: 159). Örneğin, rezerv alanların yönetimini üstlenen TOKİ ve Emlak Konut'un şeffaflık ve hesap verebilirlik esasları ile süreci işletmesi beklenmektedir (Kırmacı, 2024: 12).

Bütünselliğin bir diğer boyutu sosyolojiktir ve yerel kimlik ile ilişkilidir. Deprem bölgesindeki kentlerin yeniden imar edilmesi sürecinde burada yaşayan halkın kimliğine dokunmadan ve yerel ihtiyaçları ve talepleri doğrultusunda bu sürecin şekillendirilmesinin gerekliliği dile getirilmektedir (Toplumsal Dayanışma İçin Psikologlar Derneği, 24.03.2023: 27). Bunun için kentsel yaşamın tüm bunlara karşılık gelecek şekilde ve daha adil yaklaşımla tasarlanması, göç edenlerin taşınmazlarına el konulmaması, iş imkanlarının kurulması için devlet desteğinin alınması, sürecin özelleştirisi için yargı denetimine tabi tutulması, kentlerin ortak iradeyle ve kimliği korunarak inşa edilmesi ve yatay örgütlenme ile halk meclislerinin oluşturulması gerekmektedir (Ekoloji Örgütleri, 28.02.2023: 69-70; Nacar ve Karademir, 2024: 614).

Yukarıda öne sürülen düşünceler, meselelere hangi perspektiften yaklaştığımızla yakından ilişkilidir. Bu nedenle ideolojik olarak nerede bulunduğumuzu açık bir şekilde belirlemek ve belirtmek gerekmektedir (Hulchanski, 2018: 12). Barınma konusunu bir insan hakkı olarak ele almak ve önerileri de bu çerçevede şekillendirmek önemlidir. Barınmayı hak olarak talep etmek, kentin ve konutun kapitalist sistemin getirdiği yabancılaşma etkisinden kurtarılacak demokratik ve insancıl taleplerin konusu yapılmasını ve kentin ve konutun kazanç sağlamak amacıyla değil herkesin insancıl şekilde yaşaması için üretilmesini işaret etmektedir (Madden ve Marcuse, 2016). Bu noktada, azınlıkta bulunan varsılların refahını koruyup genişletmenin tam karşısına geçip planlama sürecinde sosyal adalet konularına öncelik verilmelidir. Yeniden dağıtım, eşitlik, barınma hakları, mekânsal adalet, kamu mülkiyeti, spekülasyona ve özelleştirmeye karşı önlemler, yurttaş katılımı, topluluk öncülüğünde planlama, uygun fiyatlı ve çeşitlendirilmiş konutlar temel öncelikler olmalıdır. Gayrimenkul ve spekülasyonlara yönelik düzenlemeler, kira kontrolü, kâr amacı gütmeyen alternatif konut biçimleri, konut için sübvansiyonların sağlanması, imar ve arazi kullanımının demokratikleştirilmesi de yine önerilecek konular arasında yer almaktadır (Marcuse, 2019: 273-275). Barınma alternatiflerinin inşasında kendi kendine yardım gibi farklı finans kaynaklarının değerlendirilmesi de mümkündür (İstanbul Teknik Üniversitesi, 2023: 97).

Afet sonrasında yıkılan binalardan kaçının imar affından yararlandığına dair bir verinin paylaşılmadığı bilinmektedir (TMMOB Mimarlar Odası, 02.05.2023: 67). Yaşanan yıkımların ve sayılara indirgenen yaşam kayıplarının açıklanandan çok daha fazla olduğuna ve verilerin güvenilir olmadığına dair düşünceler de dile getirilmektedir (EŞİK, 18.03.2023: 10-12). Öneride bulunma öneriye dair bilgi edinmeyi de içerdiğinden elde edilen bilginin şeffaf bir şekilde kamuoyuyla paylaşılması bu aşamada yapılacaklardandır. Halka açık etkinlikler düzenlenmesine dair çağrılar, mücadelede kamuoyunun ilgisini çekebilecek aktivistlerin ya da isimlerin sürece katılımı düşünce kuruluşlarının, kurumların, uzmanların ve akademisyenlerin çalışmaları ve raporları, öneriler ve şeffaflık konusunda yardımcı olabilecektir (Lima, 2023: 45-47).

Öneride bulunma aşamasının bir başka ayağı sosyolojiktir. Neoliberal anlayışa karşı çıkış toplumu oluşturan bireylerin birbirlerine olan bağımlılığından hareket etmektedir. Her ne kadar bireyselleşme gittikçe yaygınlaşan bir fenomen olarak karşımıza çıksa da ihtiyacımız olanın bir araya gelmek olduğunu deprem sonrası süreç yeniden göstermiştir. Deprem sonrası dayanışmanın hız kazanması, farklı oluşumların yardımlaşma pratikleri içerisinde yer alması "bakım" meselesinin önemini ve bakımın kamusal boyutunun vurgulanması gerektiğini de göstermiştir. Toplumsallık boyutunu da içeren bu bakım meselesi sermaye temelli pratiklere karşı bir alternatif olarak sunulmaktadır (Aposto, 26.02.2023). Bu kamusal ve toplumsallık hem konut hem de içinde bulunduğumuz sistem için yeni çatıların oluşturulması anlamına gelmektedir (Çiçek, 18.02.2023). Bu noktada yaşananların hafızalarda yer edebilmesi için alternatif yöntemlere başvurmak gerekmektedir (bkz. Arıcan, 2024: 7).

3.3. Politikleştirme aşaması

"Bilmek ve yapmak arasındaki ilişkiyi, hukuka uygun olmak üzere siyaset belirler." (Şen, 20.02.2023) sözü eleştirel planlamada izlenen yolun üçüncü aşamasını işaret etmektedir. Bu da politikleştirmedir. Her ne kadar eleştirel planlamanın son aşaması olarak sıralansa da politikleştirme bir sona karşılık gelmemekte, değişen koşullara karşı uyumlanan bir süreci ifade etmektedir. Bir diğer deyişle, karşı tarafın söylem ve eylemleri hak arayan tarafın mücadelesine de yön vermekte ve süreç böylece yeniden şekillenmektedir. Bu aşama, nihai olarak neyin gerekli olduğunun tespitinden sonra öneri ve eylemlerin ne tür araçlarla uygulanacağını kapsamaktadır (Hulchanski, 2018: 12).

Deprem sonrasında genel olarak kentsel tasarımın özel olarak da konut hakkına erişimin politikleştirilerek gündemde tutulması gereklidir. Kentte yaşayanlarca atılan adımlar bireylerin kentsel adaletsizlikle mücadelesi için bir siyasi fırsat yaratmakla kalmamakta aynı zamanda yerel politikaları da etkileyebilmektedir (Lima, 2023: 38). Bu politikalar oluşturulurken dayanışma ve insan hakları gibi ortak değerlere gerekli önemin verilmesi ve böylece kentsel yaşamın daha ilerici, adil, özgürleştirici ve sürdürülebilir hale gelmesi söz konusu aşamanın temel amaçlarından biridir (Brenner vd, 2014: 21; Lima, 2023: 38, 43).

Mekân toplumsal bir ürün olduğundan mekânın rolü de toplumsal süreçle birlikte değişmektedir (Marcuse, 2010: 478). Bu nedenle politik süreçle toplumu ve çeşitli özneleri etkileyerek mekânın kurgusunu değiştirmek de mümkün hale gelecektir. Bu noktada toplumsal hareket kampanyalarını ve faaliyetlerini meşrulaştıran ve teşvik eden, barınma hakkı için kampanya yürüten ilerici koalisyonlar, ağlar, kolektifler ve mahalle temelli gruplar (Lima, 2023: 38) toplumsal dönüşümde aktif rol alabilecek öznelerdir. Böyle bir yaklaşım, yukarıdan aşağıya politik süreçlerin yanında aşağıdan yukarıya süreçlerin örgütlenmesinin önemini işaret etmektedir. Yerel konut mücadeleleri topyekûn bir dönüşümü gerçekleştirmede yeterli olmasa bile karşı çıkışın odağı haline gelip daha üst ölçeklerde toplumsal hareketlerin başlangıcı olabilecektir (Madden ve Marcuse, 2016).

Deprem sonrasında yerelde yaşayanlarca verilen bazı tepkiler politikleştirme aşamasında sıkça karşılaşılan örnekler olmuştur. Örneğin, depremin 100. ve 150. günlerinde kenti yeniden inşa etmek için yürüyen kent halkı tam da buraya denk düşmektedir (Evrensel, 18.05.2023; Yeşil Gazete, 07.07.2023). Ayrıca, sosyal medya üzerinden destek arayışları da bu çabaların bir başka ayağı olmuştur. Her gece sosyal medyada etiketler oluşturularak yargı süreçlerinin gündemde kalmasını sağlayan ve kimisi yalnızca bu dava için sosyal medya hesabı açarak kullanmaya başlayan ailelerin çabaları da bu kapsamda değerlendirilebilir (MYKibris, 11.08.2023; BBC News Türkçe, 10.03.2023).

Bölgede politikleştirme yalnızca bireysel çabalarla sınırlı kalmamış, sivil toplum örgütleri kendileri gibi çalışan oluşumlarla, meslek odalarıyla, üniversitelerle, yerel yönetimlerle, siyasi partilerle temas halinde olmuş ve dayanışma ağı kurmuştur. Ayrıca, kadın oluşumları savunuculuk çalışmaları kapsamında hem yerel hem ulusal hem de uluslararası ölçekte destek aramıştır (Kadın Koalisyonu, 2023: 1-2; Kadın Zamanı Derneği, 2023a: 2). Deprem bölgesinde yeniden inşa edilecek yaşamın fiziki ve sosyal boyutları içerdiği gerçeğinden hareketle, Kadın Koalisyonu süreci depremin olumsuz etkilediği kadınların kendilerini ilgilendiren kararlara dahil olmasını sağlayacak şekilde kurgulanmıştır. Bu kurgu, kapsayıcılık, katılımcılık, şeffaflık ve yerellik gibi ilkeleri merkezine almıştır (Kadın Koalisyonu, 2023: 2-3). Sivil toplum tarafında atılan bu adımların "afet ütopyası" ortaya koymada önemli rol oynadığını ileri sürmek mümkündür (Seyrek, 2023).

Politikleştirme aşaması sivil inisiyatiflerin görece küçük kentsel dokunuşlarını da içermektedir. Bu nedenle kentlerin kolektif inşasında alt ölçekte verilen çabalar da en az yukarıda verilen mücadeleler kadar değer taşımaktadır. Bölgeye İstanbul'dan gelenlerle mimarlık atölyesi ile forum gerçekleştirilmiş ve kamusal alanların dayanışma içerisinde yeniden inşası için adımlar atılmıştır (Demirtaş, 19.04.2023). Yine farklı öznelerin katılımı ile ortaklaşa bir yeniden inşa programı hazırlığına girilmiş, yurt içi ve yurt dışından uzmanların katılımı ile depreme dirençli kentlerin planlanması amacıyla katılımın herkese açık olduğu bir araya gelme imkânları oluşturulmuştur (Bianet, 19.07.2023). Söz konusu çabalar bilgi üretme, deneyim aktarma ve karşılıklı öğrenme süreçlerinde etkilidir. Bu oluşumların afet politikalarında nasıl bir rol alabileceğine dair ipuçları vermektedir (Al vd., 2023).

Sanatsal faaliyetlerle depremin yıkıcılığını anlatmak da politik bir eylem olarak düşünülebilir. Bölgede bulunanlar depremi birebir yaşadıklarından durumun vahametinin orada olmayanlara

iletilmesi ve ülkemizde yaşanan önceki yıkımların bilanço ve detaylarının paylaşarak bellek oluşturulması önemlidir (TMMOB Mimarlar Odası, 23.02.2023: 88). Depremde ölenler anısına açılan fotoğraf sergisi ve bu derginin gezici hale getirilmesi (Bayır, 18.08.2023; Cumhuriyet, 30.08.2023) bellek oluşumuna yönelik politik bir harekettir. Ayrıca, deprem üzerine eleştirel bir bakışla hazırlanmış çeşitli belgesellerin yayımlandığı görülmektedir. Yazılı ve görsel medyada konunun sıklıkla gündemde tutulması ve uzmanların açıklamaları karar alıcılara sorumluluk yüklemekte ve çözümün onların dâhil edilmediği süreçlerle ortaya konamayacağının altını çizmektedir. Bu husus bizi karar alıcıların deprem konusundaki tutumlarını incelemeye götürmektedir.

Yalnızca sanat alanında değil bilimsel çalışmalarda da deprem ve yaşananlara dair çalışmalar yapılmaktadır. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü bünyesinde kentsel tasarım eğitimi süreçleri eğitimin disiplinler arası bir boyut kazanması için önemli bir adımdır. Böylece kentlerin daha dirençli hale gelebilmesi için kent plancısının rolü işaret edilmiş olmaktadır (Akpınar vd., 2023).

Yasa teklifleri gibi sorunların çözümüne yönelik yukarıdan adımlar meseleyi politikleştirmek için başvuru yöntemleri arasındadır. 6 Şubat sonrasında farklı partilerden milletvekillerinin çeşitli konularda hükümsüz kalan yasa teklifleri verdiği görülmektedir. Örneğin, "Afet ve Acil Durumla Mücadele Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Teklifi" ile Afet ve Acil Durumla Mücadele Bakanlığı'nın kurulması amaçlanmıştır. "Türk Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi"nde Ceza Kanunu'nda barınma ve temel ihtiyaçlara yönelik değişiklikler talep edilmiştir. "Yapı Denetimi Hakkında Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi" denetime konu yapılarda bir değişiklik yapıp yapılmadığının her sene denetlenmesini içerirken, "7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi" ile fay hatları olan yerlerde yapılaşmayı düzenleyen mevzuatta değişiklik yapılması amaçlanmıştır. "Toplu Konut Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi"nde ise TOKİ tarafından yapılacak konut ve işyerlerinin depremzedelere ve yasal mirasçılara ücretsiz verilmesi talep edilmiştir. "Türkiye Afet Yönetimi Kanunu Teklifi" de afetlerde uygulanacak ve sonrasında izlenecek yöntemlerin detaylı bir şekilde belirlenmesini içermektedir.

Son dönem yasa tekliflerine bakıldığında ise depremin hemen ertesinde verilen tekliflere göre daha az sayıda olduklarını ve henüz komisyonda bulunduklarını söylemek mümkündür. TBMM'nin sitesinde kanun teklifleri "deprem" veya "afet" gibi anahtar kelimelerle aratıldığında iktidar tarafından gelen bir yasa teklifi karşımıza çıkmamaktadır. TBMM'ye sunulan yazılı soru önergelerinde ise çeşitli illerde kamu kurum ve kuruluşlarının binalarının depreme dayanıklılığına, hasar gören veya yıkılan Bakanlık binalarına, depremde görevlendirilen askerlere, ülke genelindeki çadır stokuna, okulların depreme dayanıklılığına ve riskli bulunan okulların tahliyesine dair çeşitli sorular sorulmuş ve bu soruların çok azına süresi geçtikten sonra cevap verilmiş, geri kalanı ise ya yasama dönemi sona erdiğinden hükümsüz sayılmış ya da cevaplanmamıştır.

Son olarak, seçimlerin yıkımın sonrasına denk gelmesi depremin bir noktada etkisini yitirmesini de beraberinde getirmiş ve insanların gündemi depremden seçimlere çevrilmiştir. Burada yaşayan insanların talepleri dile getirilse dahi siyasetin gündeminde gerektiği kadar yer edinmemiştir. Kısacası, başka politik meseleler depremin politikleştirilmesinin önünde bir engel haline gelmiştir.

4. Sonuç

Kentler nüfusun, yapılaşmanın, sosyo-kültürel faaliyetlerin fazla ve yoğun hale geldiği yerlerdir. Bu yerler aynı zamanda çok çeşitli ve deprem gibi afetler karşısında farklı kırılganlık seviyesinde

bulunan kentsel topluluklara ev sahipliği yapan yerlerdir. Afetlere karşı dirençli kentlerde yaşamak insanların sahip olduğu haklardandır. Ancak kentleri afetlere dirençli hale getirmek de kentte yaşayanların hak ve yükümlülüğüdür. Bu durum eleştirel coğrafyacılar ve kent hakkı teorisyenleri tarafından da vurgulanmaktadır.

Kent mekanının toplumsal, politik ve ekonomik yapılarla olan ilişkisini analiz eden bir yaklaşım olarak eleştirel coğrafya mekânın yalnızca fiziksel bir düzlem değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerin ve güç yapılarının bir yansıması olduğunu savunmaktadır. Mekânın nasıl kullanıldığı, mekâna kimlerin erişebildiği ve mekândan kimlerin dışlandığı gibi konular kentsel toplumsal adaletin ve doğal olarak eleştirel coğrafyanın merkezinde yer almaktadır. Eleştirel coğrafyacılarca ileri sürülen kent hakkı kavramı fiziksel olanın yanında toplumsal olanı da göz önünde bulundurmakta ve kentsel süreçlere eşit katılımı öngörmektedir. Söz konusu yaklaşım aynı zamanda kent planlamasına radikal bir bakış açısı sunmakta ve planlama ile afetler arasında ilişki kurmayı mümkün kılmaktadır.

Afetler ile kentsel mekânda adaletsizlik arasındaki ilişkiyi ele alan Peter Marcuse'ün eleştirel planlama adını verdiği ve ifşa etme, öneride bulunma ve politikleştirme aşamalarını içeren yaklaşımı kent hakkına giden yolda başvurulabilecek bir yöntemdir. Yazarın Katrina Kasırgası sonrasında ortaya atmış olduğu bu yaklaşımı Türkiye özelinde 6 Şubat depremi sürecine uyarlayarak tartışmak mümkündür. Bu tartışmalar ülkeyi depreme taşıyan süreci anlamamıza yardımcı olurken, bu süreç sonunda neler yapılabileceğinin ortaya konulmasına ve yapılanların eleştirisine düşünsel ve pratik bir zemin de sunmaktadır.

Deprem sonrası sürece detaylı bakıldığında yıkımın bu kadar ağır olmasına neden olan unsurlar olarak kapitalist kentleşmenin etkileri ortadadır. Bütün bu nedenlerin ifşa edilerek yeni toplum tahayyülünün bunları içermeyecek şekilde önerilmesi aynı felaketlerin yeniden yaşanmaması için ihtiyacımız olan şeydir. Öneriler bireysellik ve sermayeye karşı toplumun ve kamusallığın yeniden öne çıkarılmasını içermektedir. Politikleştirme aşaması ise görece düşük etkiye sahip ve daha alt ölçeklerde gelişen mücadelelerle ve üst ölçeklerde karar alıcı konumundakilerin iş birliği ile örülmeye çalışılmaktadır. Kentler hepimizin içinde yaşadığı, gündelik yaşantıda karşılaştığımız her şeyin mekânı olarak daha farklı bir bakış açısıyla kurgulanmak durumundadır. Bu nedenle politika yapıcılarının yerel talepleri göz önünde bulundurması ve kararların kentsel toplulukların daha adil ve insana yakışır şekilde yaşam sürmesi temeline oturtulmasına ihtiyaç vardır. Böyle olmadıkça deprem kuşağında yer alan bir ülke olarak ilerleyen zamanda olası afetlerde yine aynı sonuçlar yaşanmaya devam edecektir.

İfşa etme aşaması planlama karşıtı anlayışı ve bunun arkasında yatan neoliberal kentleşme mantığını eleştirmektedir. Afetler özelinde bakıldığında kamu ve özel sektörün yanında bir kısım kentlinin kentlere bakış açısının aynı mantıkla şekillenmesi depremin etkilerini daha da derinleştirmektedir. İkinci aşama olan öneride bulunma aşaması eleştirel planlama sürecinde mekansal adaletin sağlanması için atılması gereken adımların ileri sürüldüğü aşamadır. Depremler söz konusu olduğunda bu öneriler kentsel mekanının afete karşı dirençli hale getirilmesine ve bağlamda ileri sürülen kent hakkı taleplerine cevap vermesine karşılık gelmektedir. Son olarak politikleştirme aşaması ileri sürülen önerilerin hayata geçirilmesi ile ilişkilidir. Depremler sonrasındaki karşı çıkışlar ve bu karşı çıkışları bir alana kanalizetme çabaları bu aşamanın esasıdır.

6 Şubat depremleri açısından bakıldığında öneride bulunma aşaması Türkiye'nin deprem gerçeğini ortaya koymada işlevseldir. Söz konusu sebepleri detaylı şekilde ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Depremin bir kere daha ortaya çıkardığı yapısal sorunlar mekansal, toplumsal, idari ve ekonomik boyutlar içermektedir. Öneride bulunma aşamasında sorunlara yine çok boyutlu bakılmakta ve yapısal sorunlara hem yapıyı hem faili kapsayan karşılıklar verilmektedir. Politikleştirme aşamasında

toplumsal bellek oluşumuna katkı sunan ve bunun dışında olası afetlerin etkilerinin en aza indirmeye çalışan çabalar söz konudur.

Bahsedilen yaklaşımın her bir aşaması kendi içinde değerli olmakla birlikte bütün aşamaların adım adım her aşamanın kentsel alanları kent hakkının savunulduğu mekanlar haline getirmek için önemlidir. Burada en sıkıntılı aşamanın politikleştirme olduğunu ifade etmek mümkündür. Buradaki esas sorun tabandan taleplerin dile getirilmesinden ziyade politik idari süreçlerin yukarıdan aşağıya şekillendiği Türkiye'de söz konusu taleplerin kendine yukarıda yer bulmakta zorluk yaşamasıdır. Deprem bölgesinde karşılaşılan dayanışma pratikleri ve günümüz kentsel süreçlerine karşı çıkış sistemin büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda marjinal kalmaktadır.

Kaynakça

"A note from Peter Marcuse". (2010). *City*, 14(1), 187-188.

Akay, A. (2024). Yeniden yapılanma ve kentsel dirençlilik. 6 Şubat Kahramanmaraş ve Hatay depremleri ardından afet yönetimi, kentsel dönüşüm ve yerinden olma. A. Akay ve Ş. Akçapar (Ed.). ASBÜ Yayınları. Ankara, ss. 16-24.

Akçapar, Ş. (2024). Deprem Sonrası Yerinden Edilenler ve Geri Dönüşler. 6 Şubat Kahramanmaraş ve Hatay depremleri ardından afet yönetimi, kentsel dönüşüm ve yerinden olma. A. Akay ve Ş. Akçapar (Ed.). ASBÜ Yayınları. Ankara, ss. 25-32.

Akpınar, İ., Gündüz, C., Velibeyoğlu, K., Özdemir Ulutaş, E., Saygın, N. ve İçer, G. (2023). Bir Araştırma Üniversitesinde Çok Disiplinli Kentsel Tasarım Eğitimi, Dirençlilik ve Döngüsellik: İYTE Modeli. *Afetlerden öğrendiklerimiz/öğrenemediklerimiz: Cumhuriyetin yüzüncü yılında mekânsal araştırmaların ve planlamanın yeri ve işlevi özet bildiriler içinde*. ODTÜ.

Al, A., Kaya, B., İngin, B., İnce, D., Doğruel, D., Seyrek, İ., Karadaban, M., Yalçın, M. C., Hayal- Tatlı, S. ve Karahan, S. (2023). Afet sonrası dayanışma pratiklerinin izinin sürmek: 2023 Şubat depremleri Hatay örneği. *Afetlerden öğrendiklerimiz/öğrenemediklerimiz: Cumhuriyetin yüzüncü yılında mekânsal araştırmaların ve planlamanın yeri ve işlevi özet bildiriler içinde*. ODTÜ.

Aposto (26.02.2023). *Deprem sonrasında yeni bir toplumsallık: Umursamazlık mı, dayanışma mı?* <https://aposto.com/s/deprem-sonrasında-yeni-bir-toplumsallik>.

Arıcan, M. K. (2024). Açılış Konuşması. 6 Şubat Kahramanmaraş ve Hatay depremleri ardından afet yönetimi, kentsel dönüşüm ve yerinden olma. A. Akay ve Ş. Akçapar (Ed.). ASBÜ Yayınları. Ankara, ss. 2-10.

Atlar, A. B. (2023). 6 Şubat depremlerinin ardından yasal ve yönetsel çerçeveye kritik bir bakış. TESEV Değerlendirme Notları 2023/4.

Aydın Özüdoğru, B. (2024). *Deprem'in ilk yılını geride bırakırken...* Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Raporu.

Ayhan, G. ve Çapan, Y. (2024). 6 Şubat depremlerinin nüfus ve yerleşme üzerinde oluşturduğu mekansal değişimler: Kahramanmaraş şehri örneği. *Eastern Geographical Review*, 29(51), 1-12.

BAYETAV (Bir Arada Yaşarız Eğitim ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı) (2024). *Deprem sonrası Hatay'ı yeniden kurmak vatandaşların beklentileri ve katılımı araştırma raporu*. BAYETAV Yayınları.

Bayır, B. (18.08.2023). "Öyle bir yere geldik ki, hiçbir sokağın adı yok". 6 Şubat depreminde kaydedilen anlar, Ankara'da sergileniyor. *Medyascope*. <https://medyascope.tv/2023/08/18/oyle-bir-yere-geldik-ki-hicbir-sokagın-adi-yok-6-subat-depreminde-kaydedilen-anlar-ankarada-sergileniyor/>

BBC News Türkçe (10.03.2023). İsis Otel: Kıbrıs savaşıdan bu yana Gazimağusa'nın en büyük acısı [YouTube Kanalı]. https://www.youtube.com/watch?v=5qFfK9e_4xo.

- BBC News Türkçe (06.08.2023). 6 Şubat depremleri: Ebrar Sitesi'nde yakınlarını ve adaleti arayanlar. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cmlxpp28jp4o>.
- Bianet (19.07.2023). Deprem sonrası 'yeniden inşa' için kolektif çalışma çağrısı. <https://bianet.org/bianet/toplum/281711-deprem-sonrasi-yeniden-insa-icin-kolektif-calisma-cagrisi>
- Bosher, L. (2008). Introduction: the need for built-in resilience. *Hazards and the Built Environment* içinde Lee Bosher (Ed). Routledge. New York.
- Brenner, N. (2009). What is critical urban theory? *City*, 13(2-3), 198-207.
- Brenner, N., Marcuse, P. ve Mayer, M. (2014). Giriş. N. Brenner, P. Marcuse ve M. Mayer (Ed.), *Kar için değil halk için: Eleştirel kent teorisi ve kent hakkı* içinde (pp. 15-28) . Sel Yayıncılık.
- Cardullo, P. ve Russo, M. (2015). *Earthquake in the city: the people yet to come*. CAPP Centro di Analisi delle Politiche Pubbliche Paper n. 123.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2024). *Kahramanmaraş ve Hatay depremleri yeniden imar ve gelişme raporu*.
- Cumhuriyet (30.08.2023). "Öyle bir yere geldik ki hiçbir sokağın adı yok" sergisi İzmir'de. <https://www.cumhuriyet.com.tr/kultur-sanat/oy-le-bir-yere-geldik-ki-hicbir-sokagin-adi-yok-sergisi-izmirde-2114207>
- Çiçek, C. (18.02.2023). Yeni Çatılar Kurmak... *Birikim*. <https://birikimdergisi.com/haftalik/11259/yeni-catilar-kurmak>.
- Da Silva, S. ve de Vries, P. (2022). The trajectory of the right to the city in Recife, Brazil: From belonging towards inclusion. *Planning Theory*, 21(3), 291-311.
- Demirdağ, İ. (2023). 6 Şubat depremlerinin bölgesel girişimcilik faaliyetleri ve işgücü göstergeleri üzerindeki etkilerinin tahmin edilmesi. *Afetlerden öğrendiklerimiz/öğrenemediklerimiz:Cumhuriyetin yüzüncü yılında mekânsal araştırmaların ve planlamanın yeri ve işlevi özet bildiriler* içinde. ODTÜ.
- Demirtaş, E. (19.04.2023). Deprem bölgesinde kolektif çalışma nasıl olur? *Gazete Kadıköy*. <https://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/deprem-bolgesinde-kolektif-calisma-nasil-olur>.
- Dikeç, M. (2001). Justice and the spatial imagination. *Environment and Planning*, 33, 1785-1805.
- Dilsiz, A. (2024). Deprem sonrası hasar tespiti ve iyileştirme süreçleri. 6 Şubat Kahramanmaraş ve Hatay depremleri ardından afet yönetimi, kentsel dönüşüm ve yerinden olma. A. Akay ve Ş. Akçapar (Ed.).ASBÜ Yayınları. Ankara, ss. 33-50.
- Düzce Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi ve Giresun Üniversitesi (2023). *Depremleri ve artçılarını, saha gözlemlerini, yapısal hasarlar ve ileriye yönelik önerileri içeren değerlendirme raporu*.
- Ekoloji Örgütleri (28.02.2023). *Deprem raporu*. <https://ekolojibirliigi.org/ekoloji-orgutlerinden-deprem-raporu/>.
- EMARCEB (31.05.2023). "Türkiye'de şehirleşme ve deprem gerçeği" çalıştayımızı Marmaris'te gerçekleştirdik. <https://emarceb.gov.tr/turkiyede-sehirlesme-ve-deprem-gercegi-calistayimizi-marmariste-gerceklestirdik/>.
- Erdik, M. (2006). *Urban Earthquake Risk*. Engineering Conferences International Proceedings.
- Erol, P. (17.08.2023). Prof. Dr. Kemal Beyen: 6 Şubat depremleri milat olmalı. *Bianet*.<https://m.bianet.org/bianet/bilim/282855-prof-dr-kemal-beyen-6-subat-depremleri-milat-olmalı>
- Ertürk, Y. (22.02.2023). Afetlerde insanlık suçu ve hesap verebilirlik. *Birgün*.<https://www.birgun.net/haber/afetlerde-insanlik-sucu-ve-hesap-verebilirlik-422305>.
- Esen, B. K. (2023). Kentsel dönüşümün kısa tarihi: Kaçak yapılar, depremler ve inşaat sektörü. *Afetlerden öğrendiklerimiz/öğrenemediklerimiz: Cumhuriyetin yüzüncü yılında mekânsal araştırmaların ve planlamanın yeri ve işlevi özet bildiriler* içinde. ODTÜ.
- EŞİK (18.03.2023). 6 Şubat 2023 depremleri toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısından geleceğe notlar.

- Evrensel (18.05.2023). *Hatay'da 100. gün anması: 'unutmak yok, affetmek yok, helalleşmek yok'.* <https://www.evrensel.net/haber/490318/hatayda-100-gun-anmasi-unutmak-yok-affetmek-yok-helallesmek-yok>
- Evrensel (16.08.2023). İMO Adana Şubesi: 17 Ağustos'tan 6 Şubat'a, enkaz altında kalan bir ülke! <https://www.evrensel.net/haber/497107/imo-adana-subesi-17-agustostan-6-subata-enkaz-altinda-kalan-bir-ülke>.
- Evrensel Haklar için Hukukçular Derneği (2023). Türkiye'de Şubat 2023 depremleri sonrası barınma hakkı ve konuta erişim raporu. <https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2023/06/deprem-hukukcular-der.pdf>
- Gençay, A. (12.02.2023). Hatay-Adıyaman: AFAD yok, ihmal ve torpil var! *Platform24*. <http://platform24.org/yazarlar/5796/hatay-adiyaman-afad-yok-ihmal-ve-torpil-var>.
- Gerçek Gündem (27.02.2023). *Enkazdan müteahhitlere rant çıktı! deprem bölgelerindeki inşaatları yandaşlar yapacak.* <https://www.gercekgundem.com/guncel/enkazdan-muteahhitlere-rant-cikti-deprem-bolgelerindeki-insaatlari-kalyon-kuzu-grup-optimal-gibi-yandaslar-yapacak-413243>.
- Gıda Hattı (19.03.2023). Deprem uzmanları: "24 yıldır yol haritası çiziyoruz, artık yeter!". <https://www.gidahatti.com/haber/14316087/deprem-uzmanlari-24-yildir-yol-haritasi-ciziyoruz-artik-yeter>.
- Goonewardena, K. (2009). Urban studies, critical theory, radical politics: eight theses for Peter Marcuse. *City*, 13(2-3), 208-218.
- Green, T. L. ve Gooden, M. A. (2014). Challenges into opportunities: Community schools reform in the urban Midwest. *Urban Education*, 49(8), 930-954.
- Guggenheim, M. (2014). Introduction: Disasters as politics – Politics as disasters. *The Sociological Review*, 62, 1-16.
- Günday, M., Hacımuratlar Sevinç, Z. ve Azer, C. (2024). *İdarenin afet yönetimi kapsamındaki hizmet kusurlarından kaynaklanan mali sorumluluğu*. Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Güngördü, Z. (2023). Afet sonrası sürecin ürettiği depremkondular: Hatay örneği. *Afetlerden öğrendiklerimiz/öğrenemediklerimiz: Cumhuriyetin yüzüncü yılında mekânsal araştırmaların ve planlamanın yeri ve işlevi özet bildiriler içinde*. ODTÜ.
- Harvey, D. (2003). The right to the city. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(4), 939-941.
- Healey, P. (2012). The universal and the contingent: some reflections on the transnational flow of planning ideas and practices. *Planning Theory*, 11(2), 188-207.
- Hulchanski, D. (2018). *Know your vote T.O.-The state of housing in Toronto*. <http://neighbourhoodchange.ca/documents/2018/09/toronto-housing-vote2018-hulchanski.pdf>.
- Irandoost, K., Doostvandi, M., Litman, T. ve Azami, M. (2019). Placemaking and the right to the city of urban poor: a case study in Sanandaj, Iran. *Journal of Place Management and Development*, 12(4), 508-528.
- Irazábal, C. (2009). Realizing planning's emancipatory promise: Learning from regime theory to strengthen communicative Action. *Planning Theory*, 8(2), 115-139.
- Iskandar, R., Allaw, K., Dugdale, J., Beck, E., Adjizian-Gérard, J., Cornou, C., Harb, J., Lacroix, P., Badaro-Saliba, N., Cartier, S., and Zaarour, R. (2020). *Agent-based simulation of pedestrians' earthquake evacuation; application to Beirut, Lebanon*. Sendai, Japan.
- İstanbul Planlama Ajansı (2024). *Türkiye'de depremin 25 yılı*. Kültür A.Ş. İstanbul.
- İstanbul Teknik Üniversitesi (2023). 6 Şubat 2023 depremleri ön inceleme raporu. https://haberler.itu.edu.tr/docs/default-source/default-document-library/2023_itu_deprem_on_raporu.pdf?sfvrsn=77afe59e_4.
- Kadın Koalisyonu (2023). *6 Şubat depremi sonrasında afet bölgesinde kadınlar*.
- Kadının İnsan Hakları Derneği (2024). Deprem bölgesi psikososyal destek çalışması raporu: Adıyaman, Diyarbakır, Malatya.

- Kadın Zamanı Derneği (2023). 6 Şubat Depremi'nin ardından Mezopotamya Kadın Gazeteciler Platformu'na dayanışma ziyareti ve sahadan deneyim aktarımına dair gözlem ve bilgi notu.
- Kalkınma Atölyesi (2023). *Deprem kültürünün geliştirilmesi*. Altan Matbaası. Ankara.
- Kaygalak, İ. (2023). İller arası bağlantısallığın mekânsal yapısı karamanmaraş depremleri hakkında bize ne söylüyor? *Afetlerden öğrendiklerimiz/öğrenemediklerimiz: Cumhuriyetin yüzüncü yılında mekânsal araştırmaların ve planlamanın yeri ve işlevi özet bildiriler içinde*. ODTÜ.
- Kılıç Ekici, Ö. (2023). 6 Şubat 2023 Depremleri. TÜBİTAK Bilim ve Teknik. https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/system/files/makale/6_subat.pdf
- Kırmacı, T. (2024). *6 Şubat deprem raporu: Kurumlar, usulsüzlükler ve şeffaflık*. Uluslararası Şeffaflık Derneği.
- Kimura, S. (2024). '6 Şubat' depremi üzerine saha raporu. Kalkınma Atölyesi.
- Kodag, S., Mani, S. K., Balamurugan, G. ve Bera, S. (2022). Earthquake and flood resilience through spatial Planning in the complex urban system. *Progress in Disaster Science*, 14, 100219.
- Köhler, B. (2005). Social forums as space: A response to Peter Marcuse. *International Journal of Urban and Regional Research*, 29(2), 429-432.
- Leavitt, J. (2010). What we can learn from Peter Marcuse: "Think critically, act critically!". *Progrressive Planning*, 182, 9-12
- Lima, V. (2023) The political frame of a housing crisis: Campaigning for the right to housing in Ireland. *Journal of Civil Society*, 19(1), 37-56.
- Madden, D. J. (2021). Disaster urbanization: The city between crisis and calamity. *Sociologica*, 15(1), 91-108.
- Madden, D. J. ve Marcuse, P. (2016). *In defense of housing: The politics of crisis*. Verso.
- Malatya Haber (01.04.2023). *Aynı yerlere çok farklı hasar tespit raporları! hangi hesapla, ne için?* <https://malatyahaber.com/haber/ayni-yerlere-cok-farkli-hasar-tespit-raporlari-hangi-hesapla-ne-icin>.
- Marcuse, P. (2007). *Social justice in New Orleans-planning after Katrina*. <https://www.plannersnetwork.org/2007/07/social-justice-in-new-orleans-planning-after-katrina/>.
- Marcuse, P. (2009a). Spatial justice: Derivative but causal of social injustice" ["« La justice spatiale: À la fois résultante et cause de l'injustice sociale», Traduction: Sonia Lehman-Frisch], *Justice Spatial e, Spatial Justice*, 01 septembre, <http://www.jssj.org>.
- Marcuse, P. (2009b). From justice planning to commons planning. P. Marcuse, J. Connolly, J. Novy, I. Olivo, C. Potter ve J. Steil (Ed.), *Searching for the just city debates i urban theory and practice* içinde (pp. 91-102). Routledge.
- Marcuse, P. (2009c). Postscript: beyond the just city to the right to the city. P. Marcuse, J. Connolly, J. Novy, I. Olivo, C. Potter ve J. Steil (Ed.), *Searching for the just city debates in urban theory and practice* içinde (pp. 240-254). Routledge.
- Marcuse, P. (2009d) From critical urban theory to the right to the city. *City*, 13(2-3), 185-197.
- Marcuse, P. (29.09.2010). *Critical urban theory and the right to the city: A Conversation with Peter Marcuse* [Röportaj]. The Police. <https://www.thepolisblog.org/2010/09/interview-with-peter-marcuse-critical.html>
- Marcuse, P. (2010a). The forms of power and the forms of cities: Building on Charles Tilly. *Theory and Society*, 39, 471-485.
- Marcuse, P. (2010b). Changing Times, Changing Planning: Critical Planning Today. *Progressive Planning*, 182, 13-16.
- Marcuse, P. (2011a). *The right to the creative city-talk*. <https://creativecommonslimits.files.wordpress.com/2011/08/creative-city-marcuse.pdf>

- Marcuse, P. (2011b). The three historic currents of city planning. *A companion to the city* G. Bridge ve S. Watson (Ed.) içinde. The New Blackwell. ss. 643-655.
- Marcuse, P. (2014). Hangi kent, kim(ler)in hakkı? N. Brenner, P. Marcuse ve M. Mayer (Ed.), *Kar için değil halk için: eleştirel kent teorisi ve kent hakkı* içinde (pp. 47-71). Sel Yayıncılık.
- Marcuse, P. (2019). From good pood to progressive planning. S. M. Meagher, S. Noll ve J. S. Biehl (Ed.), *The Routledge handbook of philosophy of the city* içinde (pp. 271-278). Routledge.
- Matthewman, S. ve Uekusa, S. (2021). Theorizing disaster communitas. *Theory and Society*, 50(6), 965-984.
- Maununaho, K. (2016). Political, practical and architectural notions of the concept of the right to the city in neighbourhood regeneration. *Nordic Journal of Migration Research*, 6(1), 58-64.
- Memduhoğlu, A. (2024). 6 Şubat depremlerinden etkilenen şehirlere ait OpenStreetMap verilerinin niceliksel ve semantik analizi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 13(4), 1264-1276.
- MYKibris (11.08.2023). *İsias dosyası: Bu bir cinayet davasıdır, müebbet istiyoruz* [YouTube Kanalı]. <https://www.youtube.com/watch?v=bumrn4zLZ0E>
- Ofori, G. (2002) 'Construction industry development for disaster prevention and response', *Proceedings of the International Conference on Post-Disaster Reconstruction: Planning for Reconstruction*, May 23–25, Montreal, Canada.
- Oteng-Ababio, M. (2012). Neglected vulnerabilities in a rapidly urbanizing city: reflections on earthquake risks in Accra. *Journal of Housing and the Built Environment*, 27(2), 187-205.
- Purcell, M. (2002). Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant. *GeoJournal*, 58, 99-108.
- Rahimi, F., Sadeghi-Niaraki, A., Ghodousi, M. ve Choi, S. (2025). Spatial-temporal modeling of urban resilience and risk to earthquakes. *Nature Portfolio*, 15, 8321.
- Rahman, M. M., Asikunnaby, Chaity, N. J., Abdo, H. G., Almohamad, H., Al Dughairi, A. A. ve Al- Mutiry, M. (2023). Earthquake preparedness in an urban area: the case of Dhaka city, Bangladesh. *Geoscience Letters*, 10(27), 1-21.
- Rempel L. (2014). *Professional ethics and social justice in city planning: the right to the city in Winnipeg, Manitoba*. University of Manitoba Department of City Planning. Master of City Planning.
- Rossi, U. (2019). Critical urban theory. A. Orum (Ed.), *The wiley Blackwell encyclopedia of urban and regional studies* içinde (pp. 1-11). Blackwell. https://www.academia.edu/30094836/Critical_urban_theory.
- Savaş Yavuzçehre, P. ve Akgül, A. (2023). Yerel yönetim stratejik planlarında kentsel dirençliliğin eksikliği. Afetlerden öğrendiklerimiz/öğrenemediklerimiz: Cumhuriyetin yüzüncü yılında mekânsal araştırmaların ve planlamanın yeri ve işlevi özet bildiriler içinde. ODTÜ.
- Seyrek, İ. (2023). Felaket Kapitalizmine Karşı Afet Ütopyaları: Şubat Depremleri Sonrası Dayanışma Pratikleri-Hatay Örneği. Afetlerden öğrendiklerimiz/öğrenemediklerimiz: Cumhuriyetin yüzüncü yılında mekânsal araştırmaların ve planlamanın yeri ve işlevi özet bildiriler içinde. ODTÜ.
- Tırış, G. ve Erkuş, H. (2023). Afetler sonrası kentsel politika beklentileri: antalya kırcami bölgesi örneği üzerine bir inceleme. Afetlerden öğrendiklerimiz/öğrenemediklerimiz: Cumhuriyetin yüzüncü yılında mekânsal araştırmaların ve planlamanın yeri ve işlevi özet bildiriler içinde. ODTÜ.
- Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği (24.03.2023). *Deprem sonrası değerlendirme raporu*. https://todap.org/images/raporlar_brosurler/Deprem_Sonrasi_Degerlendirme_Raporu_24_Mart_2023.pdf
- TMMOB Mimarlar Odası (23.02.2023). *6 Şubat 2023 depremleri tespit ve değerlendirme raporu*. <https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/mo06022023depremtespit.pdf>
- TMMOB Mimarlar Odası (02.05.2023). *6 Şubat 2023 depremleri raporu- 2: Tespitler, değerlendirmeler ve öneriler*. <https://tmmob.org.tr/sites/default/files/modepremrapor2.pdf>
- TMMOB Şehir Plancıları Odası (2023). *Yıkım yaşanan şehirlerde planlamanın analizi: Hatay (Antakya-Defne) Raporu*.

- Türkçapar, H. (2024). Afetlerden Sonra Psikolojik Sağlık. 6 Şubat Kahramanmaraş ve Hatay depremleri ardından afet yönetimi, kentsel dönüşüm ve yerinden olma. A. Akay ve Ş. Akçapar (Ed.). ASBÜ Yayınları. Ankara, ss. 11-15.
- Türkiye Belediyeler Birliği (2024). 6 Şubat afet bölgesi mevcut durum değerlendirmesi ve gelişim önerileri raporu.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2023). Kahramanmaraş merkezli depremlerin sonuçlarının tüm yönleriyle araştırılması, depreme dirençli yapı stokunun oluşturulması ve kentsel dönüşüm uygulamalarının etkinliğinin artırılması için alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırması komisyonu raporu.
- Uitermark, J., Nicholls, W., ve Loopmans, M. (2012). Cities and Social Movements: Theorizing beyond the Right to the City. *Environment and Planning A*, 44(11), 2546-2554
- Ulusoy Shipstone, A. (2023). Afetlerin damgasını vurduğu bir çağda planlama süreci ile yerel dirençliliği arttırmak için bir fırsat olarak yerel yönetim. *Afetlerden öğrendiklerimiz/ öğrenemediklerimiz: Cumhuriyetin yüzüncü yılında mekânsal araştırmaların ve planlamanın yeri ve işlevi özet bildiriler içinde*. ODTÜ.
- Umut-Sen (2023). *Deprem raporu*. <https://umutsen.org/index.php/2023/02/deprem-gozlem-raporu/>
- UN Habitat. (2010). *Taking forward the right to the city. E-debate 1 report*. New York.
- United Nations (2019). *World urbanization prospects: The 2018 revision (ST/ESA/SER.A/420)*. New York: United Nations.
- Upriy, P. ve Poudel, A. (2012). *Earthquake Risk perception among citizens in Kathmandu, Nepal, Australas. J. Disaster Trauma Stud*, 2012-1.
- Urbani, I. (2018). *Resisting practices against state-led gentrification in San Lorenzo, Rome*. Universiteit Utrecht. Human Geography Master's Thesis.
- Ünlügenç, U. C., Türkmen, S., Çetin, H., Güneyli, H., Güneyli, H., Nurlu, N. ve Akıncı, A. C. (2023). 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri (Mw 7,8- Mw 7,6) Değerlendirme ve Saha Gözlem Raporu. Çukurova Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü.
- Üstün, Ç. ve Alkay, E. (2023). Ekonomik toparlanma sürecinde dirençli ekonomik yeniden yapılandırmanın tartışmaya açılması: 2023 Kahramanmaraş depremi örneği. *Afetlerden öğrendiklerimiz/ öğrenemediklerimiz: Cumhuriyetin yüzüncü yılında mekânsal araştırmaların ve planlamanın yeri ve işlevi özet bildiriler içinde*. ODTÜ.
- Yalçın, K. (27.02.2023). Deprem gerçekleri gösterdi: böyle gelmiş böyle gidemez artık! *Evrensel*. <https://www.evrensel.net/haber/483625/deprem-gercekleri-gosterdi-boyle-gelmis-boyle-gidemez-artik>.
- Yeşil Gazete (07.07.2023). *Hataylılar depremin 150'inci gününde yürüdü: çadırların öfkesi sarayları yıkacak*. <https://yesilgazete.org/hataylilar-depremin-150inci-gununde-yurudu-cadirlarin-ofkesi-saraylari-yikacak/>.
- Yıldız, A. (2017). *Reclaiming equity in a contested and uneven space: evidence-based reformulations for planning practice in the context of urban food access in Cincinnati, OH*. University of Cincinnati Master of Community Planning in the School of Planning.
- Yükler, S. (27.08.2023). Depremin simgelerinden Ebrar Sitesi'ne ait bilirkişi raporundan skandal çıktı: enkaz hızla kaldırıldı, en kritik tespitler yapılamadı. *T24*. <https://t24.com.tr/haber/depremin-simgelerinden-ebrar-sitesi-ne-ait-bilirkişi-raporundan-s-kandal-cikti-enkaz-hizla-kaldirildi-en-kritik-tespitler-yapilamadi,1127108>.
- Zaremohzzabieh, Z., Abu Samah, A., Roslan, S., Hayrol, H. A. M., Shaffril, A. M., D'Silva, J. L., Kamarudin, S. ve Ahrari, S. (2021). Household preparedness for future earthquake disaster risk using an extended theory of planned behavior. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 65, 102533.
- Zeybekoğlu, S. (2020). City, Urban Transformation and the Right to the City. *Journal of Contemporary Urban Affairs*, 4(1), 1-10.

Summary

The current paper discusses the impact of capitalist-driven urbanization on human life and how it makes the urban environment increasingly unsafe, particularly in the face of natural disasters such as earthquakes. This critical perspective on urban development and its consequences is informed by the concept of the "right to the city," as formulated by critical geographers. This concept argues that cities should be shaped by the needs of their inhabitants, not capital. In the context of recent earthquakes in Turkey, the text emphasizes the importance of reevaluating urban policies, protecting citizens' right to the city, and ensuring that cities are resilient to disasters. This reevaluation is considered urgent, given the structural problems cities face in disaster management. References to Peter Marcuse's critical planning theory could help better understand the processes related to earthquakes, which involves three stages: expose, propose, and politicize. Marcuse's framework provides a systematic way of analyzing the social, political, and structural factors that influence how cities respond to disasters. The paper applies this approach to examine the situation before, during, and after earthquakes in Turkey, breaking the process down into these stages and using various sources such as debates, earthquake reports, media coverage, and expert opinions.

In the analysis of each stage, the paper reveals that different actors at different levels of society have made significant efforts to address the problems posed by earthquakes. However, despite these efforts, the outcomes have been insufficient in terms of effective disaster prevention and risk reduction. The main argument is that while steps have been taken at various scales, the current urban planning and governance systems are not adequate to address the challenges posed by natural disasters like earthquakes. The efforts made by policymakers, civil society, and other stakeholders have not translated into systemic change or meaningful risk reduction.

The critical planning approach proposed by Marcuse is not just a theoretical tool but also a practical guide for addressing urban issues. The text argues that if genuine political will can be created and implemented, it could lead to more effective urban planning and disaster management strategies. For example, the steps for designing disaster-resilient cities and living spaces could involve a more inclusive and comprehensive approach that incorporates the social, political, and environmental needs of urban populations.

In line with Marcuse's approach, the three stages can be understood as follows: The first stage involves revealing the structural inequalities and flaws in urban systems that contribute to the vulnerability of cities during disasters. It involves recognizing that urban areas are not just affected by natural disasters, but are also shaped by social and economic inequalities. These inequalities often exacerbate the impact of disasters, especially on the most vulnerable populations.

In the second stage, the focus shifts to offering solutions and alternative policies. This includes proposals for urban planning that prioritize disaster resilience, the integration of risk reduction measures into urban development, and the protection of vulnerable groups. These proposals could range from infrastructure improvements to changes in zoning laws, building codes, and public policies aimed at reducing the impact of natural disasters.

The final stage involves turning these proposals into political demands. This means mobilizing political actors, activists, and communities to advocate for policies that promote resilience and sustainability in urban development. Politicizing disaster resilience involves engaging with the state and other power structures to ensure that the right to the city and the safety of its residents are prioritized.

Through this framework, the text emphasizes the importance of viewing disaster management as a deeply political issue. It argues that urban disasters are not just the result of natural forces but are also shaped by the political and economic decisions that influence how cities are built and maintained. Therefore, creating more resilient cities requires not only technical solutions but also a shift in political and economic priorities. Furthermore, the study suggests that addressing urban issues and preparing for future disasters requires a clear roadmap. Such a roadmap should focus on developing political will and engaging stakeholders at all levels—local, regional, and national—in a comprehensive strategy for disaster risk reduction. The text also calls for an inclusive approach, where the needs of all citizens, especially marginalized and vulnerable groups, are considered in urban planning and disaster preparedness.